

OSLOMET

Eli Vestmoen

**Skeiv i et heteronormativt samfunn
- Om unges erfaringer med familie og
profesjonelle hjelpere**

**Masteroppgave i sosialfag, Familiebehandling
Oslo Met**

Forord

Først og fremst ønsker jeg å rette en stor takk til informantene i studien. Tusen takk for at dere satt av tid til å delta på intervjuene, og for ha delt åpenhertig av deres erfaringer og opplevelser. Jeg føler meg privilegert som har fått muligheten til å intervju dere. Deres engasjement for tematikken, samt ønske om å bidra til mer forskning har gitt meg en bekreftelse på at temaet for studiet oppleves som viktig og relevant. I tillegg har det har det gitt meg motivasjon for å skrive, og fullføre denne masteroppgaven.

Min veileder Signe Ylvisaker fortjener også en stor takk. Din støtte og veiledning har vært uvurderlig i denne prosessen. Ditt engasjement, kunnskap og ro har hjulpet meg når fortvilelse og frustrasjon fra tid til annen har kommet snikende på. Jeg vil også takke Rosa kompetanse (barnevern) for deling av deres enorme kunnskap på feltet. Takk for nyttige drøftinger underveis i masteroppgaveskrivingen, og for konstruktive og viktige tilbakemeldinger på mitt skriftlige arbeid.

Takk til min kollokviegruppe som har vært en fantastisk heilagjeng gjennom hele studiet, og en svært viktig støtte i masteroppgaveskrivingen. Vi har delt glede, latter og tårer og jeg føler meg privilegert som har dere i mitt liv. Uten dere ville denne prosessen vært mye tyngre. Tusen takk til venner og familie som har gitt støttende ord, og heiet fra sidelinjen. Det har betydd mye for motivasjonen.

Sist men ikke minst vil jeg takke min flotte samboer for å ha holdt ut med meg gjennom denne berg og dalbanen av følelser. Du har alltid hatt tro på meg, og du har støttet meg når jeg har trengt det. Det viktigste har kanskje vært at du har pushet meg til å fullføre og til å yte mitt beste.

Oslo, mai 2020
Eli Vestmoen

Innhold

Innholdsfortegnelse

Forord	II
Innhold	III
Sammendrag	V
Abstract	VI
Kapittel 1 Innledning	1
<i>Presentasjon og avgrensing av problemstilling</i>	2
Sentrale begreper	2
<i>Avgrensning</i>	3
<i>Sosialfaglig begrunnelse for prosjektet</i>	3
<i>Oppgavens oppbygning</i>	4
Kapittel 2: Et bakteppe for studien	5
<i>Kunnskapsstatus</i>	5
<i>Likeverdige tjenester</i>	8
Kapittel 3: Teoretisk tilnærming	10
<i>Kjønn</i>	10
<i>Seksualitet</i>	11
<i>Heteronormativitet</i>	11
<i>Å komme ut</i>	12
<i>Holdninger i samfunnet</i>	14
<i>Minoritetsstress</i>	15
Kapittel 4: Metodologisk fremgangsmåte	16
<i>Vitenskapsteoretisk posisjon</i>	16
<i>Min for forståelse</i>	17
<i>Produsering av data</i>	17
Rekruttering	17
Utvalg	19
Intervjuguide og gjennomføring av intervjuene	20
Båndopptaker og transkribering	22
<i>Forskningsetiske overveielser</i>	22
Informert samtykke og selvbestemmelse	23
Konfidensialitet og anonymitet	24
Troverdighet, bekreftbarhet og overførbarhet	24
<i>Analyse</i>	25
Kapittel 5 Analyse	26

Åpenhet – om det å komme ut	26
<i>Erkjennelse.....</i>	<i>27</i>
<i>Komme ut – om frykt for avvisning fra familie og venner .....</i>	<i>29</i>
<i>Å komme ut til nære relasjoner .....</i>	<i>30</i>
<i>Ute av skapet – hvordan gjør jeg det nå?.....</i>	<i>32</i>
<i>Om avvisning fra venner.....</i>	<i>34</i>
Å gjøre kjønn og seksualitet i et heteronormativt samfunn.....	35
<i>Møter med og håndtering av fordommer og trakassering.....</i>	<i>38</i>
Signifikante andre	40
Erfaringer med profesjonelle hjelpere	43
<i>Profesjonelle hjelpere og kunnskap.....</i>	<i>44</i>
<i>Profesjonelle hjelpere og holdninger .....</i>	<i>47</i>
Kapittel 6 Oppsummering og Avslutning	49
<i>Profesjonelle hjelpere .....</i>	<i>49</i>
<i>Inkluderende språk .....</i>	<i>49</i>
<i>Kunnskap .....</i>	<i>50</i>
<i>Fordommer .....</i>	<i>51</i>
<i>Oppsummerende refleksjoner rundt det heteronormative samfunnet.....</i>	<i>52</i>
<i>Konklusjon .....</i>	<i>53</i>
Litteraturliste	55
Vedlegg 1: Godkjenning fra NSD	59
Vedlegg 2: Intervjuguide.....	62
Vedlegg 3: Informasjonsskriv	64

Sammendrag

I denne kvalitative studien undersøkes det hvordan unge voksne opplever det å bryte med samfunnets normer for kjønn og seksualitet. Formålet med studien er å utforske hvilke erfaringer unge voksne som bryter med normer for kjønn og seksualitet har med familien og hjelpeapparater, og hvordan kunnskap om disse erfaringene kan bidra til at barn og unge og opplever bedre hjelp og økt forståelse fra profesjonelle hjelpere. Det er et særlig fokus på erfaringer knyttet til familie og profesjonelle hjelpere. Datamaterialet består av semistrukturert intervjuer med fem unge voksne i alderen 18-26. Deres beretninger er knyttet opp til relevant teori og forskning på feltet, og bidrar til å belyse studiens problemstilling.

Vi lever i et samfunn hvor det å være heterofil og cisperson tas for gitt, mens skeiv identitet ofte usynliggjøres. Et sentralt tema og tilstede i intervjuene er fortellingene om *hvordan* informantene har opplevd og opplever normene knyttet til kjønn og seksualitet. Opplevelsen av å bryte med normer for kjønn og seksualitet fremstår som vanskeligst og mest utfordrende i barne- og ungdomstiden. Det er gjennomgående blant informantene at de opplevde at det var lite tilgjengelig kunnskap og informasjon om forskjellige måter å forstå kjønn og seksualitet, og at denne mangelen påvirket opplevelsen med å komme ut overfor familie, venner og nettverk forøvrig. Studien viser at det å fortelle at en ikke identifiserer seg med kjønn tildelt ved fødsel kan oppleves som mer problematisk enn å fortelle om skeiv seksualitet. Det som fremstår som likt, uavhengig av kjønn og seksualitet er at for de fleste av informantene så er åpenhet ikke noe enten-eller spørsmål, men et valg om grad av åpenhet.

Informantene har ulike erfaringer i møte med profesjonelle hjelpere, men det som fremstår som viktig er å bli møtt med kunnskap om kjønn og seksualitet i tillegg til en åpen, nysgjerrig og ikke dømmende holdning. Analysen konkluderer med at profesjonelle hjelpere er i behov av kunnskap om hvilke utfordringer skeive kan møte, at de er normbeviste og normkritiske samt at de snakker på en inkluderende måte da det bidrar til annerkjennelse.

Abstract

This qualitative study is looking into how a person's breaking of society's norms regarding gender and sexuality is experienced by young adults. The purpose of the study is to explore the experience young adults have with their families and support functions, when breaking these norms, and how this knowledge can help children and youth to face increased understanding and improved help from professional helpers. The focus on family and professional helpers is central in the study. The data material consists of semi-structured interviews with five young adults in the age 18-26. Their stories are linked to relevant theory and research, which contributes to illustrate the study's approach to the problem.

We are living in a society where heterosexuality and "cisgender" is the norm, while queer identity is often made invisible. A central topic in the study, mentioned in the interviews, is the experiences of *how* the informants have experienced, and experience, the norms related to gender and sexuality. The experience of breaking the society's norms for gender and sexuality is perceived to be the most difficult for children and youth. Common by all informants was the perception that knowledge and information about different ways to understand gender and sexuality was difficult to access, and that this lack of available information had an impact on the experience when informing family, friends and others about one's gender and sexuality. The study shows that it is more difficult to tell others that one is not identifying with the gender received by birth, than it is to tell about queer sexuality. A common finding from most of the informants, independent of the question of gender or sexuality, is that openness regarding these questions is not a neither/nor question but more a question of gradient of openness.

The informants have a varied experience from facing professional helpers, but common is that a meeting characterized by knowledge and an open, curious and non-judgmental attitude is important. The conclusion of this analysis is that it is vital for professional helpers to have knowledge of the challenges faced by queer people, that they are conscious and critical of norms and that they use an inclusive language. These characteristics are essential when meeting queer people as it contributes to acknowledgement and acceptance

Kapittel 1 Innledning

I samfunnet eksisterer det ulike normer og uskrevne regler for hvordan man skal oppføre seg overfor hverandre. Normene har betydning for hvilke forventninger samfunnet har til hver enkelt person, og hva som til enhver tid oppfattes som normalt. Det at samfunnet definerer hva som er normalt, betyr også at samfunnet definerer hva som er unormalt, annerledes og avvikende. Det er vanligvis en forventning i samfunnet at man skal forelske seg i det motsatte kjønn, og at man identifiserer seg med kjønn tildelt ved fødsel. Disse forventningene til kjønn og seksualitet blir beskrevet som heteronormativitet og det å bryte med normene for heteronormativitet kan føre til negative reaksjoner og sanksjoner fra venner, familie og samfunnet for øvrig. Barne- ungdoms og familiedirektoratet (bufdir) viser til at det å bryte med samfunnets normer for kjønn og seksualitet er mindre belastende enn for ti og tyve år siden, da holdningene stadig endres og blir bedre. Samtidig beskrives det at det fortsatt eksisterer utfordringer med å bryte normene, noe som har påvirkning på levekår og psykisk helse (Bufdir, 2018).

Normene knyttet til kjønn og seksualitet kan fremstå som usynlig for de som ikke bryter med disse normene, men de som gjør det kan oppleve utfordringer og psykisk problemer knyttet til det å ikke passe inn i «båsen». Opplevelsen av å være annerledes kan dukke opp på ulike tidspunkt i livet, men mange opplever spesifikt en bevissthet rundt dette i barne- og ungdomsårene. I den perioden er ofte behovet for å passe inn stort, og barn og unge har ikke nødvendigvis de emosjonelle og praktiske ressursene til å håndtere følelsen av annerledeshet, men er i behov av bekreftelse fra omgivelsene. Samtidig viser forskning at barn og unge ofte kan stå alene i denne annerledesheten og påfølgende prosess med å komme ut av skapet (Stubberud, Prøytz & Hamidiasal, 2018). Helsedirektoratet (Helsedirektoratet, 2014, s 16-16) viser til at manglende muligheter til å forstå egen seksualitet og kjønnsidentitet kan føre til mobbing, psykiske vansker, selvskading og selvmordstanker.

Ønsket er at denne studien kan bidra til en mer omfattende forståelse av hvordan barn og unge kan oppleve det å bryte med samfunnets normer for kjønn og seksualitet. Erfaringer og opplevelser informantene har med familier og profesjonelle hjelpere vil være en viktig kilde til å gi mer kunnskap til feltet, slik at flere barn og unge opplever å få god hjelp og slippe å stå alene i annerledesheten. Funnene i studien vil kunne være en rettesnor på hva profesjonelle hjelpere kan bidra med slik at barn opplever seg sett og hørt.

Samtidig er det ønskelig å skape en bevissthet rundt hvilke konsekvenser samfunnets normer for kjønn og seksualitet kan ha, og på den måten bidra til en økt forståelse av viktigheten av at profesjonelle hjelpere har nødvendig kunnskap for å skape trygge og inkluderende rom for barn og unge.

Presentasjon og avgrensning av problemstilling

Informantene i studien er unge voksne som bryter med normer for kjønn og seksualitet. Gjennom deres beretninger, med et hovedfokus på å barne- og ungdomstiden vil oppgaven forsøke å besvare følgende problemstilling:

- Hvilke erfaringer har unge voksne som bryter med normer for kjønn og seksualitet med familie og profesjonelle hjelpere?
- Hvordan kan disse erfaringene bidra til barn og unge opplever bedre hjelp fra profesjonelle hjelpere?

Sentrale begreper

I studien vil begrepene «skeiv» og «bryte med normene for kjønn og seksualitet» blir brukt. Jeg har valgt å rette fokus på det å bryte med samfunnets normer fremfor å gå inn på spesifikke kategorier som for eksempel lesbisk, homofil, bifil, transperson eller interkjønnpersoner (lhbti). Bakgrunnen for dette handler om at det ikke er alle som identifiserer seg innenfor en gitt kategori. Noen vil lettere kunne identifisere seg med én orientering eller kjønnsidentitet, mens andre aldri identifiserer seg, eller bruker mange år på finne ut av egen opplevelse av kjønn og seksuell orientering (Thorsnes, 2016, s 4). Ulike versjoner av akronymet lhbti vil bli brukt i teksten der teori eller forskning henviser til kun noen av kategoriene.

«Skeiv» viser også til personer som på ulike måter bryter med samfunnets normer for kjønn og seksualitet, og er tilsvarende det engelske begrepet «queer». Begrepet beskrives som et romslig og kategorioverskridende paraplybegrep for alle som faller utenfor samfunnets forventninger til kropp, kjønn og seksualitet, (Stokke, Lundhaug, Hammeren, Solberg & Steinland, s 11, 2018).

Begrepet cisperson og transperson vil også bli brukt i studien. Cisperson betyr at man identifiserer seg med kjønn tildelt ved fødsel. Begrepet er en motsats til transperson, og synliggjør at alle har en kjønnsidentitet. Transperson er et paraplybegrep for personer som har

et utseende eller identitet som ikke samsvarer med kjønn tildelt ved fødsel. Transidentitet handler om en selvopplevd kjønnstilhørighet (bufdir, 2020).

I studien vil «profesjonell hjelper» bli benyttet. Profesjonell hjelper henviser i denne konteksten til førstelinjetjenesten som kommer i kontakt med barn og unge gjennom for eksempel barnevern, familievernkontor, helsestasjon og skolehelsetjenesten. Grunnen til at dette generelle begrepet blir brukt er fordi informantene ikke har hatt kontakt med én hjelpegruppe, men med flere. I tillegg anses erfaringene og kunnskapen fra informantene som relevant for flere yrkesgrupper som jobber i førstelinjetjenesten og som er i kontakt med barn og unge. Spesifikke yrkesgrupper, som for eksempel psykologer og leger, vil bli omtalt der det er relevant med tanke henvisning til konkrete undersøkelser, eller der informantene selv benevner dette spesifikt.

Avgrensning

Det er mange aspekter som er relevante å studere knyttet til det å bryte med normer for kjønn og seksualitet, men i denne studien er det gjort noen avgrensninger med bakgrunn i studiens omfang. Noe som kunne vært relevant, er hvordan det oppleves å ha en skeiv identitet sammen med annen minoritetsposisjon som for eksempel religion, etnisk minoritet eller funksjonshemming. Det er heller ikke rettet fokus på klasse eller sosial bakgrunn. Dette er faktorer som kan ha betydning for opplevelse av å bryte med normene, men som ikke er tatt med på grunn av oppgavens omfang.

Noen barn og unge kan oppleve behov for kjønnsbekreftende medisinsk behandling for å oppleve økt trivsel og bedre psykisk helse. Det vil ikke bli belyst i denne oppgaven da fokuset er på hvordan profesjonelle hjelpere i førstelinjetjenesten kan bidra til å skape trygge og inkluderende rom for samtale og bekreftelse på annet vis.

Sosialfaglig begrunnelse for prosjektet

Ansatte i førstelinjetjenesten jobber ofte tett på barn, ungdom og deres foreldre. Profesjonelle hjelpere har ofte et stort ønske om å hjelpe de menneskene man kommer i kontakt med, uavhengig av kjønn, kjønnsuttrykk og seksuell orientering. Gode intensjoner og ønske om å hjelpe oppleves derimot ikke alltid som tilstrekkelig for brukere av tjenestene.

Rosa kompetanse er et kompetansemiljø som tilbyr faglig bistand og undervisning om kjønns- og seksualitetsmangfold til helsevesenet, barnevernet, skolesektoren, barnehager, politi- og påtalemyndighet og bedrifter (Svendsen & Paulsen, 2019). Rosa kompetanse (barnevern) søkte ved starten av min masterperiode etter noen som ønsket å skrive masteroppgave om kjønn og seksualitetsmangfold da undersøkelser viste at en del barn og unge ikke får god nok hjelp da de opplever det som utfordrende å være åpen i møte med profesjonelle hjelpere. Dette vekket min nysgjerrighet på hva jeg kunne gjøre for at barn og unge opplever å få bedre hjelp, og ønsket derfor å skrive om dette temaet. Ved å sette meg inn i tidligere forskning og teori på temaet har jeg forstått viktigheten av at profesjonelle hjelpere har tilstrekkelig med kunnskap om kjønn og seksualitet. Rosa kompetanse har ikke lagt noen ytterligere føringer på valg av tema, informanter eller problemstilling.

Rosa kompetanse har nylig evaluert kompetansehevingstiltakene innen barnevern, og den viser at det er et klart behov for kompetanseheving og økt bevissthet om LHBTI-tematikken i (Svendsen & Paulsen, 2019). Evalueringen viser til at utfordringen for at barnevernansatte skal tilegne seg kompetanse ikke handler om manglende interesse eller behov, men om tid og ressurser. Som sosionom og ansatt i barneverntjenesten er dette noe jeg kan kjenne meg igjen i. Giertsen (2019) har gjennomført en studie for å undersøke i hvilken grad kjønn og seksualitet har blitt adressert i lærerplaner for sosialt arbeid, og belyser dermed også hvilken kunnskap sosialarbeidere tilegner seg om kjønn og seksualitet gjennom studiet. Hun viser blant annet til at seksualitet ble adressert i 0,08% av lærerplanmaterialet i 2013-2014, og hevder dermed at heterofili er noe som har blitt tatt for gitt i studiene. I rammeplan for helse- og sosialfagutdanningene som gjelder fra 20/21 har det kommet krav om at studenter skal ha kunnskap om integrering, likestilling og ikke-diskriminering med utgangspunkt iblant annet kjønn, kjønnsidentitet, kjønnsuttrykk og seksuell orientering (Kunnskaps- og forskningsdepartementet, 2017). Som studien senere også vil belyse, er det et behov for mer kunnskap om kjønn og seksualitet, både blant ansatte som jobber i førstelinjetjenesten, men også blant studenter som skal ut i praksisfeltet etter endt studie.

Oppgavens oppbygning

Denne oppgaven består av seks kapitler. Det første, innledende kapitlet er en introduksjon til tema, samt bakgrunn og spesifisering av problemstilling. Kapittel to beskriver et historisk perspektiv på hvordan skeive har blitt forstått av helsevesenet i Norge, og hva forskning viser

om hjelpen skeive får i dag. Kapittel tre er en redegjørelse av relevante teoretiske begreper og perspektiver som brukes som et rammeverk for oppgavens analyse og diskusjon.

Metodologisk fremgangsmåte og etiske overveielser beskrives i kapittel fire. I kapittel fem presenteres analysen av datamaterialet med hovedfokus på første del av problemstillingen. I kapittel seks presenteres videre hva som kan bidra til at barn og unge opplever bedre hjelp fra profesjonelle hjelpere. I kapittelet vil også diskuteres en mulig konklusjon i henhold til studiens problemstilling og formål.

Kapittel 2: Et bakteppe for studien

I dette kapittelet vil jeg presentere utviklingen av kunnskapen og tjenestetilbudet til personer som bryter med normer for kjønn og seksualitet i Norge. Hjelpeapparatets forståelse av hva som er «god hjelp» har endret seg mye de siste tiårene og henger tett sammen med kunnskap om skeives levekår. Videre vil det bli gitt en beskrivelse av utviklingen i kunnskapen og tjenestetilbudet til skeive, både generelt men også innenfor barne- og familiesektoren.

Kunnskapsstatus

Samfunnets syn på skeive har endret seg i positiv retning etter andre verdenskrig. Frem til 1972 var det ulovlig å være homofil i Norge. Loven ble avskaffet etter en lang og offensiv kamp (Barne- og likestillingsdepartementet, 2016 s 40). Dette har trolig ført til at belastningene ved å være skeiv i dag er betydelig færre enn i det forrige århundre (Bufdir, 2019). Holdningsendringene i samfunnet har påvirket helsevesenets forståelse av lesbiske og homofile som klienter. Homofili som psykiatrisk diagnose ble fjernet i 1978, og behandling av homofile med hensikt å «kurere» pasienten ble dermed ikke lenger en aktuell problemstilling innen helsevesenet (Hegna, Kristiansen & Moseng, 1999, s 61).

Frem til 1999 ble det gjennomført lite forskning som spesifikt undersøkte holdninger i samfunnet og homofiles psykiske helse. I 1999 gjennomførte NOVA den første levekårsundersøkelsen blant lesbiske og homofile i Norge (Hegna et.al, 1999). Undersøkelsen viste at et stort flertall av lesbiske og homofile vurderte den psykiske helsen sin som god. Rapporten viste likevel at det var større risiko for psykiske vansker og selvmordstanker blant lesbiske og homofile i NOVA-undersøkelsen sammenlignet med befolkningen for øvrig, og lesbisk og homofil ungdom var den gruppen som skilte seg mest fra den øvrige befolkningen. I undersøkelsen fortalte flere at de hadde fått god profesjonell hjelp av blant annet psykolog

og lege til å bearbeide egne tanker knyttet til det å etablere en trygg identitet som lesbisk eller homofil. Det var også noen av informantene som hadde negative erfaringer, og de fortalte at de kunne oppleve seg misforstått av nettopp profesjonelle hjelpere som psykolog og lege. Manglende forståelse og innsikt i hvilke utfordringer homofile og lesbiske kan ha, trekkes frem som en faktor som kan gi dårlig erfaring i møte med profesjonelle hjelpere (Hegna et.al., 1999, s290).

NOVA rapporten ble utgangspunkt for stortingsmeldingen «Levekår og livskvalitet for lesbiske og homofile i Noreg» (Barne- og familiedepartementet, 2001), der det ble rettet fokus på nødvendigheten av å styrke tjenestetilbudet innen psykisk helse. Det ble ikke ansett som hensiktsmessig å ha en særomsorg for homofile og lesbiske da det kunne bidra til at det generelle hjelpeapparatet kunne fraskrive seg ansvar for å hjelpe homofile eller lesbiske som har helseproblemer. I tillegg kunne det fremstå som stigmatiserende. Det ordinære tjenestetilbudet skulle øke sin kompetanse gjennom opplæring og bevisstgjøring om blant annet hvilke utfordringer homofile og lesbiske kan oppleve, samt hvordan helse- og sosialarbeidere kan skape åpenhet og tillitt da det forutsettes for å kunne gi god hjelp (Barne- og familiedepartementet, 2001).

I 2008 lanserte regjeringen handlingsplanen "Bedre livskvalitet for lesbiske, homofile, bifile og transpersoner 2009 - 2012". (Barne- og likestillingsdepartementet, 2008). Handlingsplanen har et eget kapittel som omhandler barne- og familiepolitikken der det presenteres konkrete mål og tiltak for at kompetansen blant ansatte i familievern og barnevern må heves. I 2010 ble det lagt frem en kunnskapsstatus som var direkte tilknyttet handlingsplanen fra 2008. I rapporten ble det presentert en oversikt over daværende tilbud til lesbiske, homofile, bifile og transpersoner innenfor familievernet og barnevernet (Hope & Neby, 2010). Rapporten viste at det ikke fantes et helhetlig sett av tjenester, tiltak eller regelverk som var spesielt tilpasset skeive familier i barnevernet eller familievernet. Derimot ble det vist til at familievernets generelle tjenestetilbud som omfatter en rekke tjenester som skeive både kunne ha nytte av og krav på, som for eksempel rådgiving ved fordeling av samvær ved samlivsbrudd, samt råd og veiledning ved utfordringer i samliv og hverdagsliv. Familievernkontoret tilbyr dermed ikke noen form for spesialiserte tjenester til skeive, men terapeutene skal tilpasse tjenestene ut fra den enkeltes behov. Dette betyr at de ansattes kompetanse ble forstått som svært sentral for hvilken hjelp den enkelte opplever å få. I rapporten (Hope & Neby, 2010) løftes det frem at det er lite offentlig dokumentasjon på spesielle tilnærminger til skeives utfordringer i

familievernet og i barnevernet. I barnevernet er ikke spesielle behov hos barn inkludert i loven, da loven er universalistisk i sin tilnærming. Barnevernloven skal omfavne alle barn i Norge, uavhengig av familieform, kjønnsidentitet eller seksuell orientering. I likhet med familievernet, betyr dette at barnevernets vurderinger av og arbeid med enkelte barn og familiers behov er knyttet til og overlatt til ansattes kompetanse (Hope & Neby, 2010, s 22-26).

I 2013 fremlegges det to nye levekårsundersøkelser på feltet. Rapporten «Seksuell orientering og levekår» (Andersen & Malterud, 2013) rettet seg mot lesbiske, homofile og bifile og viste til gruppen har en større risiko for psykiske vansker, rusmiddelmissbruk, selvmordsforsøk og selvskading enn befolkningen for øvrig. Videre viste denne levekårsundersøkelsen en økende aksept av gruppen i samfunnet, men synliggjorde også et behov for å tydeliggjøre gruppens mangfoldighet. I 2013 kommer den første levekårsundersøkelsen i Norge rettet mot kjønnsidentitetstematikk, «Alskens folk» (Van der Ros, 2013). Rapportens hovedfunn omhandler manglende kunnskap og lite forståelse for kjønnsidentitetstematikk på alle arenaer: skole, arbeidsplass, familie og helsevesenet. Rapporten hevder at det å komme ut kan føre til alvorlige konsekvenser som diskriminering, utestenging og trakassering. Av den grunn velger mange å ikke komme ut, noe som har negativ virkning på livsvilkår og livskvalitet. Livskvaliteten rapporteres som vesentlig bedre når det er samsvar mellom kjønnsuttrykk og kjønnsidentitet, og de opplever anerkjennelse for den de er.

I sluttevalueringen av regjeringens handlingsplan «Bedre livskvalitet for lesbiske, homofile, bifile og transpersoner 2009 – 2012» vises det til at mange gode kompetansetiltak har blitt utviklet, blant annet Rosa kompetanse (Bufdir, 2014, s 10). Rosa kompetanse tilbyr kurs til ansatte og studenter i helse- og sosialtjenestene om kjønns- og seksualitetsmangfold (Svendsen & Paulsen, 2019). Imidlertid viser evalueringen at tross mange kompetansehevingsprogram er det en mangel på systematisk kompetanseheving i helsesektoren. Fremfor alt løftes det frem at ansatte i barneverntjenestene er i behov av kunnskap om komme-ut prosesser, minoritetsstress, internalisert homofobi og hvordan slike forhold kan føre til psykiske utfordringer. Det konkluderes også med at det er behov for mer kunnskap om hvordan familievernkontor og barneverntjenester møter behovene til skeive barn og unge, og deres familiers behov, og at det må jobbes for å få på plass en trygg og åpen førstelinjetjeneste som tilbyr likeverdige tjenester (Bufdir, 2014, s 16).

I 2017 ble det gjennomført en kartlegging av møteplasser og helsetilbud for skeive i Innlandet, samt helsepersonells kompetanse på seksuell orientering, kjønnsidentitet og kjønnsuttrykk (Solberg, 2017). Kartleggingen viser at det er få instanser i Innlandet som har ansatte med formell kompetanse på seksuell orientering, kjønnsidentitet og kjønnsuttrykk og at tematikken er lavt prioritert. Kartleggingen viser at det er lite tverrfaglig samarbeid, og at manglende bevissthet og prioritering fører til ubevisst og indirekte diskriminering av skeive. Rapporten viser at alle enheter der ansatte *har* formell kompetanse, rapporterer de om skeive brukere og at tematikken ofte er på dagsorden på avdelingsmøter. I enheter som *ikke* har ansatte med formell kompetanse oppgir kun en brøkdeler det samme (Solberg, 2017).

I 2019 ble det presentert en delrapport som sammenfatter funnene fra evaluering av Rosa kompetanse barnevern (Svendsen & Paulsen, 2019). Som beskrevet ovenfor er Rosa kompetanse et kompetansehevende tiltak med fokus på LHBTI-tematikk og består hovedsakelig av kurs og veiledning for barnevernsansatte om normer, kjønn, identitet og seksualitet. Evalueringen viser til at mange har utvidet sin forståelse av LHBTI-tematikk etter å ha deltatt på kurs, og at det har styrket dem til å møte LHBTI- barn, - ungdom og familier i fremtiden. Evalueringen retter imidlertid også fokus på utfordringer ved å implementere kunnskap på arbeidsplassen med bakgrunn i at det kan være vanskelig å skape arbeidsmiljø der tematikken åpent snakkes om og normaliseres. Evalueringen viser også til at det er utfordrende for tjenesten å ha tid og ressurser for kompetanseheving, selv om interessen og behovet er stort.

Likeverdige tjenester

Likestillings- og diskrimineringsloven (2017) skal fremme likestilling og hindre diskriminering på grunn av blant annet seksuell orientering, kjønnsidentitet og kjønnsuttrykk. Loven pålegger offentlige myndigheter å ivareta hensynet til likestilling og mangfold ved det offentlige tjenestetilbudet. Målene for helse- og omsorgssektoren er å tilby likeverdige helse- og omsorgstjenester på tvers av kjønnsidentitet og seksuelle orientering. Det innebærer at alle tjenestene skal tilrettelegge hjelpen etter den enkeltes behov (Barne- og likestillingsdepartementet, 2016, s 45)

Skeive er en heterogen og sammensatt gruppe som på lik linje med resten av befolkningen har behov for individuelle tilpasninger fra hjelpeapparatet. Skeives behov for hjelp fra hjelpeapparatet er like forskjellig som den øvrige befolkningen (Hope & Neby, 2010, s 15). Samtidig viser forskning at det er noen utfordringer og opplevelser mange skeive har som gjør at det er et behov for at hjelpeapparatet utvikler tjenester som er rettet mot skeive (Hope & Neby, 2010, s15). Det er et mål at familier som mottar hjelp fra blant annet familievernkontor og barnevern skal få et tilbud som er basert på likeverd og kunnskap (Hope & Neby, 2010, s 12). Likeverdige offentlige tjenester skal ta hensyn til at vi alle er forskjellige og har ulike behov. Det er dermed viktig å skille mellom «like tjenester» og «likeverdige tjenester». Likeverdige tjenester innebærer å tilby forskjellige tjenester til familier, noe som kan føre til forskjellsbehandling. Forskjellsbehandling anses som nødvendig for å kunne tilby gode tjenester til alle ut fra de enkeltes behov (Solberg, 2017, s 37).

Heteronormativitet i helsevesenet kan føre til at de som bryter med samfunnets normer for kjønn og seksualitet ikke får likeverdige tjenester som resten av befolkningen. Det kan ha bakgrunn i kliniske ferdigheter, fagkunnskap og holdninger (Stokke. et.al, 2018, s 103). For å kunne tilby likeverdige tjenester er det nødvendig at ansatte i helsevesenet diskuterer og reflekterer over egne holdninger (Solberg, 2017, s 37). I England er det blitt forsket på hva profesjonelle hjelpere kan gjøre for å øke kvaliteten i tjenestene skeive tilbys (Bristowe, et. al, 2018. s 33). I denne studien fastslås blant annet at det er svært viktig for hjelpere å være bevisste på hvor sterk heteronormen i samfunnet er, og at en i møte med mennesker ikke skal ha som utgangspunkt at den man snakker med er heterofil. For å unngå stereotype oppfatninger om kjønn og seksualitet anbefales det at de ansatte har kompetanse i å tenke kritisk rundt normene slik at diskriminering ikke oppstår (Bristowe, et. al, 2018. s 33). Ved å være oppmerksom på og utfordre normer som bidrar til andregjøring, ekskludering og diskriminering vil en kunne bidra til mangfold og trygg identitetsutvikling. Røthing (2016) beskriver at det er viktig å utvikle en *normbevissthet* for å kunne være *normkritisk*.

Handlingsplanen Trygghet, mangfold, åpenhet (Barne- og likestillingsdepartementet, 2016, s 24) bemerker at det spesielt mangler dyptgående kunnskap om levekår og oppvekst for unge skeive da mye av forskningen retter seg mot voksne. Et av tiltakene i handlingsplanen fra 2016 er mer forskning på regnbuefamilier for å kartlegge familieformer og betydningen av nære relasjoner for skeive i et livsløpsperspektiv. Evaluering og sluttrapport av handlingsplanen skal foreligge i 2021.

Kapittel 3: Teoretisk tilnærming

Kjønn

Kjønn er noe som er sentralt i alles liv, og noe mange tenker på som uproblematisk. Enten så er du gutt eller jente, mann eller kvinne. Denne binære forståelsen av kjønn beskriver to motpoler som en ofte finner på samfunnsnivå (Van Der Ros, 2013, s 23). På samfunnsnivå står tokjønnmodellen sterkt i forståelsen av kjønn, noe som kommer tydelig frem iblant annet lovgiving, arbeidsliv og familieliv. Når vi fødes får vi tildelt et juridisk kjønn; mann eller kvinne.

Kjønn er mer sammensatt enn det mann/kvinne dikotomien ofte gir inntrykk av. Van der Ros (2016, s270) beskriver at kjønn kan forstås som biologisk, kroppslig, psykologisk, sosialt og juridisk. Biologisk kjønn viser til blant annet kjønnskromosomer og hormonsammensetning, mens kroppslig kjønn henviser til ytre fysiske kjønnsstegn som utgjør grunnlaget for hvilket kjønn et barn tildeles ved fødsel (Van der Ros, 2016, s270). Om barnets kroppslige kjønn forstås som gutt eller jente påvirker dette forventninger som stilles til barnet og foreldrene, når det kommer til blant annet klær, atferd, utseende, interesser, arbeidsoppgaver og hobbyer. Dette beskrives som sosialt kjønn, og henviser til samfunnets normer for hvordan gjøre kjønn på en riktig og «normal» måte (Van der Ros, 2016, s270). Psykologisk kjønn derimot, er den enkeltes kjønnsidentitet, altså ens subjektive opplevelse av kjønn. Juridisk er det kjønn barn får tildelt ved fødsel på bakgrunn identifisering av kroppslig tegn. Disse beskrivelsene av kjønn er ikke uttømmende for de mange måtene kjønn kan forstås på, men de bidrar til å rette fokus på at kjønn er mer enn mann/kvinne.

Historisk sett har det pågått en stor utvikling i hvordan kjønn og seksualitet kan forstås både i Norge og i verden. Vestlig medisin har i over 100 år satt merkelapper på forståelser av kjønn og kjønnsuttrykk som har vært annerledes enn det samfunnet har ansett som normalt (Lie & Slagstad, 2018). Seksuelle avvik, psykoseksuelle lidelser, kjønnsidentitetsforstyrrelser og transseksualisme er noen av diagnosene som har beskrevet det å bryte med samfunnets normer for kjønn. Diagnosen transseksualisme ble fjernet i 2018 da verdens helseorganisasjons diagnosesystem ICD-10 ble erstattet med ICD-11 (Bolstad, 2019). Diagnosen transseksualisme henviste til personer som ikke opplevde samsvar med sitt kroppslige kjønn, og måtte etter en tokjønnmodell-tankegang identifisere seg med såkalt «motsatt kjønn». En betingelse for å få diagnosen var at personen opplevde et ubehag ved sitt

kroppslige kjønn i tillegg til å oppleve at kroppslig kjønn ikke stemte overens med psykologisk kjønn (Wæhre & Schorkopf, 2019). Diagnosen transseksualisme er erstattet med diagnosen kjønnsinkongruens og er blitt flyttet fra kapittel om psykiske lidelser til kapittel om seksuell helse noe som kan beskrives som et paradigmeskifte for den faglige forståelse av kjønns mangfold (Bolstad, 2019). Diagnoseendringen har blant annet ført til at diagnosen ikke lenger er en psykisk lidelse og en forstyrret kjønnsidentitet, og en trenger ikke lenger å måtte oppleve «avsky for kroppens kjønn» for å kunne få somatisk hjelp til å justere kroppen. En viktig endring i ny diagnosemanual er at to-kjønns forståelsen i stor grad er borte, noe som åpner opp for større mangfold av kjønnsidentitet.

Seksualitet

Seksuell orientering brukes ofte som et uttrykk for hvilke(t) kjønn personer forelsker seg i, eller blir tiltrukket av. Vi kan forelske oss i det motsatte kjønn, samme kjønn, alle kjønn eller ingen (Stokke, et.al. 2018). Personer som er heterofile har ofte ikke behov for å definere betydningen i begrepet seksuell orientering, men de som bryter med normen for seksualitet må ofte finne et ord eller begrep for dette. Homofil, lesbisk og bifil (lhb) er for mange kjente begreper for å bryte med normen for seksualitet, men språket knyttet til seksualitets mangfoldet er i bevegelse og det har i løpet av de to tiårene vokst frem et større begreps mangfold knyttet til seksuell identitet (Svendsen et.al, 2018). I Svendsen, Stubberud og Djubedal (2018) sin studie av skeive ungdommers identitetsarbeid viser de til begreper som panseseksuell, aseksuell, biromantisk, polyseksuell og skolioseksuell, der noen av begrepene vil kunne være ukjent for personer utenfor det skeive miljøet. I studien diskuterer de hvordan nye begreper bidrar til å skape muligheter til å definere seksualitet på en ny måte, da begreper som «homofil» og «bifil» kan fremstå som ferdig etablerte begreper. De viser også til at begrepet homofil bærer med seg noen stigma, som for eksempel mannlig feminitet som kan gjøre det krevende å definere seg som homofil. Ved å bruke andre ord og begreper, som ikke umiddelbart er forståelig vil det øke muligheten til å definere egen seksualitet.

Heteronormativitet

Begrepet heteronormativitet har sin opprinnelse i skeiv teori, og viser til de kulturelle og sosiale institusjoner, normer, praksiser og språk som reflekterer at samfunnet og kulturen i stor grad tar utgangspunkt i at alle mennesker er heterofile (Andersen & Hellsund, 2009, s

102). Heteroseksuelle relasjoner blir tatt for gitt, mens skeive seksualiteter usynliggjøres eller omtales som avvik (Stokke et.al, 2018, s 14) Heteronormativitet henviser også til samfunnets normer for kjønn og kjønnsuttrykk. I tillegg til at det vanligvis er en forventning i samfunnet at man skal forelske seg i det motsatte kjønn, er det også ofte en forventning om en skal forstå og oppleve seg som kjønnet man ble tildelt ved fødsel. Heteronormativitet tar utgangspunkt i forståelsen om at det kun finnes to kjønn: mann og kvinne. Kvinner skal oppleve seg som kvinner og uttrykke feminitet, menn skal oppleve seg som menn og uttrykke maskulinitet i tråd med samfunnets forventninger knyttet til kjønn (Butler, 1990, s 32-33)

Begrepe *homotoleranse* og *homonegativitet* henger sammen med heteronormativitet, og sameksisterer i det norske samfunnet (Svendsen et.al, 2018, s 165). Sammenlignet med mange land i verden, kjennetegnes Norge som et likestillingsland med høy grad av toleranse for kjønn- og seksualitetsmangfold. Skeive er sikret vern mot diskriminering (likestillings- og diskrimineringsloven, 2017). *Homotoleransen* blir likevel påvirket av heteronormativitet, da det heteroseksuelle parforholdet fortsatt anses som den beste måten å leve på, der skeive forhold forstås som noe som befolkningen i sin helhet skal utøve toleranse overfor. Mellingen (2013, s 88) påpeker at heteronormativitetens motsetning ikke er toleranse. Motsetningen til heteronormativitet er en verden hvor skeivhet ses på som noe ønskelig og nødvendig.

Begrepet *homonegativitet* kan bli brukt for å beskrive stigmatiseringen skeive kan oppleve. Begrepet viser til negative og aggressive holdninger, og handlinger mot de som bryter med samfunnets normer for kjønn og seksualitet (Stokke, et.al, 2018, s 15). Når noen uttrykker seg negativt eller aggressivt overfor skeive, blir dette i dagligtalen ofte omtalt som *homofobi* (Røthing & Svendsen 2009, s 206). Homofobi fremstår i midlertidig som et misvisende ord, da ordet «fobi» betyr frykt. Homofobi vil da vise til noen som har en frykt for homofile, og ikke til at noen uttaler seg negativt om homofile. Røthing og Svendsen (2009, 207) beskriver at det er uheldig og misvisende dersom negative holdninger og handlinger mot skeive forklares som «homofobi» da det kan gi inntrykk av at de som utøver homonegativisme er redde, og at de dermed kun er «ofre» som har krav på forståelse.

Å komme ut

Å komme ut kan oppleves som godt og befriende dersom en blir møtt med forståelse og støtte. Det å komme ut blir ansett som en viktig del av skeives identitetsutvikling, og fører

ofte til en bedre fysisk og psykisk helse (Legate, Ryan & Weinstein, 2012, s 145). Å komme ut er derimot ikke utelukkende positivt for alle, da det også kan utgjøre en risiko for å bli møtt med stigmatisering, ubehag og avvisning som kan føre til økt depresjon og dårligere selvbilde (Legate, et.al, 2012). Det å komme ut kan oppleves som en stressende prosess når det er uvisst hvordan familie, venner og nettverk vil reagere. Usikkerheten rundt dette kan føre til dårligere psykisk helse i tiden før en kommer ut. De første erfaringene med å komme ut viser seg å være en kritisk fase da reaksjonene en blir møtt med påvirker videre identitetsutvikling og følelsen av egen verd (Legate, et.al, 2012).

Siden 70-tallet er det utarbeidet flere teoretiske modeller knyttet til «komme ut prosessen» for skeive (Klein, Holtby, Cook & Travers, 2015, s 298). Klein, et al. (2015) mener at prosessen kan forstås som en stadiemodell for utvikling av skeiv identitet. Det starter ved at barn og unge opplever at de føler seg annerledes enn sine jevnaldrende fordi deres tanker og handlinger er i brytning med heteroseksualiteten. Deretter igangsettes en prosess av gradvis erkjennelse overfor egen identitet før en til slutt opplever et behov for å avsløre og utforske egen seksuell orientering for omverden. En aksept av egen identitet vil deretter kunne komme. Modeller knyttet til å komme ut fremstår som relativt lik uavhengig av om en bryter med normer for kjønn eller seksualitet. Van der Ros (2013, s 39) viser til at komme ut prosessen for transpersoner også kan beskrives som å «tre inn i verden som den som en er» som kan forstås som å leve i tråd med ønsket kjønnsuttrykk og kjønnsidentitet.

Kritikken av «komme ut» modellene er at de ofte presenteres som en lineær og stegvis prosess fra å være skjult i skapet til å være åpen for omverden. Klein et. al (2015, s 300) påpeker at prosessen best forstås som sosial og dynamisk hvor en kommer ut flere ganger i løpet av livet. Dette kan være overfor nye bekjentskaper, eller i stadige nye sosiale miljøer. Van der Ros (2013, s 39) beskriver at mange transpersoner tar skrittene med å komme ut flere ganger før de våger å leve i tråd med sin kjønnsidentitet.

Det å komme ut er derfor ikke noe en gjør kun en gang, for så å være ferdig med det. Det er heller ikke slik at en bestemmer seg for om en enten vil komme ut, eller ikke. Mange skeive må avgjøre hvor «ute» de ønsker å være på forskjellige arenaer og med forskjellige mennesker (Legate et.al., 2012, s 146). Reaksjonene skeive møter når de forteller om sin identitet kan være veldig forskjellig. De kan oppleve støtten som ubetinget, blandet eller fraværende. Det å ikke kunne være den en er i ulike kontekster kan påvirke psykisk helse og

selvbildet (Stokke, et.el. 2018 s 38). De første erfaringen med å komme ut er ofte avgjørende for hvordan man forholder seg til åpenhet senere i livet. Erfaringene kan sette seg i kroppen som enten frykt eller trygghet, og viser seg å ha påvirkning for vurderingen av hvor åpen man ønsker å være i nye bekjenskaper (Eggebø, Stubberud & Anderssen, 2019, s 70).

Holdninger i samfunnet

Nyere forskning viser at andelen av den norske befolkningen med negative holdninger til lesbiske og homofile er relativt lav, og fortsatt er synkende (Bufdir, 2019). Befolkningens holdninger til lhbtq personer kan ha mye å si for oppfattelse av seg selv, og hvor åpen de ønsker å være om kjønn og seksualitet i møte med andre. Holdningene har endret seg i takt med samfunnsutviklingen de siste to tiårene, der både lovverk og generell synlighet gjennom media har bidratt til en mer positiv og aksepterende holdning overfor lhbtq- personer (Bufdir, 2019)

Selv om negative holdninger i befolkningen er synkende er det ikke slik at de ikke eksisterer. Barn, unge og voksne som bryter med normer for kjønn og seksualitet kan bli utsatt for negative holdninger og atferd. Undersøkelser viser at det er flere som har negative holdninger mot de som bryter med samfunnets normer for kjønn, enn de som bryter med normer for seksualitet (bufdir, 2019). Samtidig er det også forskjell på holdninger knyttet til lesbiske, homofile og bifile. Det er flere som har negative holdninger til bifile og homofile menn enn til lesbiske kvinner. Det er også regionale forskjeller i holdninger der det er færrest med negative holdninger i Oslo, mens det på Sørlandet og Vestlandet er en større andel med negative holdninger (bufdir, 2019).

Fladmoe, Nadim og Birkvad presenterte i 2019 en rapport om hatefulle ytringer rettet mot lesbiske, homofile, bifile og transpersoner (lhbt). Rapporten viser at 36% av lhbt-personer opplever å ha blitt utsatt for nedsettende kommentarer, 23 % opplever å ha blitt utsatt for hatefulle ytringer og 15% opplever å ha blitt utsatt for konkrete trusler. Sammenlignet med øvrig befolkning er tallene 18%, 10 % og 4% (Fladmoe,et. al, 2019, s 31). Rapporten viser videre at informantene opplever å bli utsatt for hatefulle ytringer på forskjellige arenaer. Internett (sosiale medier og kommentarfelt) er den plattformen flest opplever hatefulle ytringer (Fladmoe, et.al, 2019, s 35).

Minoritetsstress

Minoritetsstress er tilleggsbelastningen mennesker fra stigmatiserte grupper utsettes for med bakgrunn i sin minoritetsposisjon (Meyer, 2003, s 675). Minoritetsstress er noe som rammer alle minoritetsgrupper, men selv om alle opplever økt stress kan de stressende faktorene være ulike for de ulike gruppene (Bjørkmann, 2012, s 10). Minoritetsstress for skeive knyttes tett opp til heteronormen i samfunnet og homonegativitet/transnegativitet.

Samfunnets holdninger til skeive kan ha stor påvirkning på skeives oppfattelse av seg selv og hvor åpne de opplever å kunne være i hverdagen (Andressen & Malterud, 2013). Negative holdninger kan føre til diskriminering og forskjellsbehandling, enten indirekte eller direkte og vil påvirke skeive personers ønske og mulighet til å delta på forskjellige arenaer i samfunnet. Negative holdninger kan også føre til dårligere psykisk helse, uavhengig av om den enkelte selv erfarer å bli direkte utsatt for negative holdninger eller handlinger. Slik kan selve minoritetsposisjonen i seg skape stress ved at en ikke kun direkte blir utsatt for handlinger eller holdninger, men også at homonegativitet forventes og internaliseres.

Meyer (2003, s 676) beskriver at skeive kan *oppleve* homonegativitet ved å bli utsatt for vold, diskriminering, nedsettende bemerkninger og fordommer med bakgrunn i deres seksuelle orientering. Mange skeive *forventer* homonegativitet med bakgrunn i andre skeive sine opplevelser. Skeive kan leve i frykt for å bli utsatt for eksempelvis vold eller diskriminering. Noen skeive kan i tillegg oppleve økt stress ved at en *internaliserer* samfunnets negative holdninger til skeive, og har utfordringer med å godta den man er, slik at man selv føler avsky eller legger lokk på sine følelser knyttet til kjønn og seksualitet. Spørsmålet skeive ofte opplever å måtte ta stilling til er; å komme ut eller bruke energi på å skjule sin identitet (Meyer, 2003, s 676)

Det å ta et valg om å «komme ut» henger tett sammen med hvordan man tror omverden vil reagere. Barn og unge som bryter med kjønnsnormer har ikke alltid rollemodeller de kan spørre og lære av (Stubberud, et.al., 2018, s 13). I undersøkelsen «Skeives levekår i Agder» forteller mange av informantene om en barndom hvor de opplevde seg annerledes og var ensomme. De beskriver at de ikke hadde noen å snakke med om følelsene, og det ikke var så lett å sette ord på hva de følte og opplevde når de ikke hadde noe kunnskap om det å være skeiv (Stokke, et.al, 2018, s 30)

Kapittel 4: Metodologisk fremgangsmåte

Vitenskapsteoretisk posisjon

Målet med undersøkelsen er å få innblikk i hvilke erfaringer unge voksne som bryter med normer for kjønn og seksualitet har med familien og profesjonelle hjelpere og hvordan kunnskap om disse erfaringene kan bidra til at barn, unge kan oppleve bedre hjelp fra profesjonelle hjelpere. Det å ha en interesse for enkeltpersonens opplevelser og kunnskap om et tema kan knyttes til det fenomenologiske vitenskapssynet. Fenomenologi innenfor kvalitativ forskning handler om å forstå sosiale fenomener ut fra enkeltpersoners egne perspektiver og fremstillinger av et fenomen (Kvale & Brinkmann, 2015, s 45). Begrepet livsverden er sentralt innenfor denne posisjonen og referer til den verden vi lever i.

Livsverden er verden slik vi møter den i dagliglivet, det konkrete og hverdagslige og det vi tar for gitt. For å kunne undersøke og nærme seg informantens livsverden er det sentralt å spørre, være nysgjerrig og lytte til informantens forståelse og opplevelse av et fenomen (Tanggaard, 2017, s 82).

Fenomenologisk forskning innen helse og sosialsektoren er et relevant og nødvendig perspektiv for å få frem brukerens stemme, spesielt siden brukerens stemme ikke bare får mindre plass, men også fordi den ofte skiller seg fra «ekspertenes» stemmer. Innen politikken er det derfor et mål med økt brukermedvirkning der brukerens erfaring skal tas med i vurdering av hvilken behandling og omsorg som skal tilbys individer. Ved bruk av fenomenologisk forskning vil fokuset rettes mot enkeltindividers erfaringer for å få synliggjort nyanser og kompleksiteten i gruppers behov, noe som vil kunne bidra til økt forståelse av gruppens mangfold (Thoresen, Rugseth & Bondevik, 2020, s 19).

Thagaard (2018, s 36) beskriver at det er viktig at forskeren er åpen for informantens erfaring samtidig som det rettes fokus mot det som tas for gitt innenfor en kultur. Bruk av fenomenologisk tilnærming har i denne studien blitt ansett som en egnet tilnærming da hensikten med oppgaven har vært å synliggjøre informantens erfaringer og opplevelser. Informantene innehar unik kunnskap og kompetanse om det å bryte med normer for kjønn og seksualitet som profesjonelle relasjoner kan lære noe av.

Min forforståelse

Å være bevisst min forforståelse har vært viktig gjennom hele forskningsprosessen helt fra valg av tema, til analyse av mitt empiriske materiale. Ved oppstart av prosjektet hadde jeg lite kunnskap om det å bryte med normer for kjønn og seksualitet. Jeg er selv heterofil og lever i et heterofilt forhold, og svært få i min omgangskrets bryter med normer for kjønn og seksualitet. I løpet av prosessen har jeg blitt bevisst at jeg ofte har tatt det for gitt at de jeg møter er heterofile og cisperson, og dermed bygget opp under heteronormativiteten i samfunnet. Jeg har jobbet i barnevernfeltet i snart åtte år og mens jeg gradvis har tilegnet meg kunnskap om det å bryte med normer for kjønn og seksualitet så har jeg innsett at jeg ofte ikke har vært god nok til å legge til rette for samtaler om kjønn og seksualitet. Jeg har ikke vært bevisst de utfordringer skeive barn og unge kan oppleve og har dermed heller ikke etterspurt dette. Jeg har nok heller ikke hatt god nok kunnskap om terminologi, noe som kan ha ført til feiltolkninger og mulige krenkelser. Jeg har sett på det som en viktig utvikling av min faglige kompetanse å ha tilegnet meg kunnskap om det å bryte med normer for kjønn og seksualitet, slik at jeg kan skape trygge rom hvor barn og unge kan fortelle om det de måtte ønske.

Det kan være fordeler og ulemper ved å ha inngående kunnskap om et tema en skal studere. Fenomenologiens oppgave er å belyse det konkrete og hverdagslige, og den verden vi tar for gitt (Thoresen, et.al, 2020, s 36). Ved å ikke ha inngående kunnskap om tema, er det grunn til å tro at en vil kunne stille flere spørsmål til det informanten forteller om fordi en selv ikke har en referanseramme på det som deles i samtalen, og dermed ikke tar det «for gitt» det som blir fortalt. Det å stille spørsmål ved det «åpenbare» vil kunne anses som enklere da det ikke fremstår som like «åpenbart» for en uten kunnskap om temaet. Ulempen kan blant annet være at mangel på kunnskap vil kunne føre til økt risiko for å stille spørsmål eller si noe som kan oppleves som krenkende. For meg har kontakten med Rose kompetanse vært viktig da de har kommet med konstruktive tilbakemeldinger både på mitt muntlige og skriftlige språk.

Produsering av data

Rekruttering

Da prosjektet startet ble det besluttet å intervjuer unge voksne som bryter med normer for kjønn og seksualitet, da det ble vurdert som at de var best til å svare på oppgavens problemstilling. Det ble foretatt en *strategisk utvelgelse* som i følge Thaagaard (2015, s 54) betyr at en velger informanter som har erfaring og kunnskap om temaet som skal belyses. Jeg

søkte etter informanter som bryter med normer for kjønn og seksualitet, i alderen 18-30 år og som hadde hatt kontakt med profesjonelle hjelpere i ungdomstiden.

Jeg valgte bevisst å fokusere på det å bryte med normer for kjønn og seksualitet fremfor å gå mer inn på konkrete seksuelle orienteringer og kjønnsidentitet. Dette begrunner jeg med at jeg var interessert i å undersøke hvordan det er å *bryte* med samfunnets normer for kjønn og seksualitet som barn og ungdom. I tillegg er det ikke alle som identifiserer seg med én orientering eller kjønnsidentitet. Noen identifiserer seg kanskje aldri eller bruker mange år på finne ut av egen opplevelse av kjønn og seksuell orientering.

Jeg ønsket å komme i kontakt med informanter i alderen 18-30 år da jeg ønsket å utforske opplevelser og erfaringer fra barne- og ungdomstiden. Vurderingen rundt alder var todelt, det handlet om at jeg ønsket å snakke med unge voksne som fortsatt hadde erfaringer fra barne- og ungdomstiden friskt i minne. I tillegg ønsket jeg å snakke med informanter i den alderen slik at det er mer overførbart til tiden vi lever i. Synet på skeive har som nevnt tidligere i oppgaven endret seg mye de siste årene, så dersom jeg hadde snakket med informanter som var mye eldre ville det vært mer usikkert om deres erfaringer med det å bryte med normene fortsatt er gjeldende i dag. Før jeg startet rekrutteringsprosessen ble prosjektet godkjent av Norsk Samfunnsvitenskapelig Database (NSD) (jfr. vedlegg 1).

For å komme i kontakt med informanter sendte jeg mail til interesseorganisasjoner, ressurscenter og helsestasjoner med forespørsel om de kunne kontakte og videresende informasjonsskriv og informasjonssplakat til potensielle informanter (jfr. Vedlegg 3). Jeg la også ut informasjonsskriv og informasjonssplakat på ulike Facebook-grupper som var i målgruppen med informasjon om at dersom noen ville la seg intervju så kunne de ta kontakt. Thagaard (2015, s 56) beskriver at det kan være vanskelig å finne personer som er villig til å stille opp på intervju, spesielt når temaet er personlig og sensitivt. Hun beskriver videre at en da ofte må benytte seg av *tilgjengelighetsutvalg*. Det innebærer at de personene som blir intervjuet er de som er villige til å delta i forskningen. Alle informantene jeg har intervjuet, har tatt direkte kontakt med meg etter å ha sett informasjonsskrivet, enten på sosiale medier eller at de har fått videresendt informasjonsskriv av de jeg sendte mail til som nevnt ovenfor. En utfordring med et tilgjengelighetsutvalg er at de som lar seg intervju er gjerne de som er fortrolige med forskning, og at det da blir deres opplevelser som blir studert. Thagaard beskriver at dette ofte er personer som mestrer sine livssituasjoner. Slik kan man få kunnskap

om hvordan ulike livssituasjoner mestres, mens de mer konfliktfylte og utfordrende forholdene ikke kommer frem (Thagaard, 2015, s 57). Dette kan føre til «skjevheter» i kunnskapen, og som er viktig å være bevisst på under analyse og drøfting av funn. Alle informantene jeg snakket med ønsket å bli intervjuet da de selv opplever at det er viktig med mer kunnskap om det å bryte med samfunnets normer for kjønn og seksualitet. Det er kun informantenes erfaringer og opplevelser jeg kan bruke til å besvare problemstillingen, samtidig er jeg bevisst at dersom utvalget hadde bestått av andre informanter kunne andre forhold fremkommet.

Utvalg

Jeg opplevde det som vanskelig på forhånd å avgjøre hva som ville være tilstrekkelig antall informanter for å kunne besvare problemstillingen på en god måte. Jeg bestemte meg tidlig for at jeg ville intervjuer samtlige som tok kontakt med meg i perioden jeg hadde satt av til gjennomføring av intervju. Jeg rekrutterte og intervjuet totalt 5 informanter.

Gjennom informasjonsskriv og under intervjuene ble informantene forsikret om at gjenkjennbar informasjon som for eksempel navn og bosted ville bli anonymisert. Flere av informantene jeg intervjuet opplever at samfunnet har rigide forståelser av kjønn og seksualitet, og at samfunnet ofte har behov for å definere en persons kjønn og seksualitet. Når informantene nå skal beskrives med navn, kjønn og seksualitet bidrar jeg selv til en opprettholdelse av denne kategoriseringen da det ikke er slik at alle informantene opplever å kunne definere eget kjønn eller egen seksualitet. Dette tydeliggjøres gjennom informanten som beskriver at han ikke identifiserer seg selv gjennom slike begreper. Han opplever at kjønn ikke kan beskrives med et ord eller et begrep, men at kjønn er flytende og at det er rart å måtte finne et ord som kan beskrive kjønn. Samtidig vurderer jeg at det er viktig å skape en forståelse for leseren om hvem utvalget består av, og har dermed valgt å legge til beskrivelser av informantene. Informantenes egen forståelser av kjønn vil bli belyst ytterligere i analysekapittelet, samtidig er det viktig å være klar over at jeg ikke vil klare å beskrive alle nyanser av kjønn og seksualitet slik som informantene selv ville beskrevet det. Utvalget består av 5 unge voksne i alderen 18-26 år, hvorav tre har vokst opp i storby, en i mellomstor by og en i tettsted/bygd.

Sara: Ciskvinne, Homofil

Peder: Cismann, bifil

Louise: Transkvinne (Registrert gutt ved fødsel), bifil/panfil.

Benjamin: Cismann, Homofil

Gaute: Beskriver at nærmeste definisjon på kjønn er kjønnsvarierende/genderfluid noe som innebærer at kjønn han identifiserer seg med varierer i perioder. Han beskriver at han ikke definerer seg med noe begrep. Han opplever at det er en «gråson» og at det er rart å måtte finne ett ord som kan beskrive kjønn (registrert jente ved fødsel), bifil.

Jeg endte opp med et utvalg bestående av fem informanter og vurderte at dette var tilstrekkelig med tanke på å utforske og besvare oppgavens problemstilling. Thagaard (2015, s 59) beskriver at omfanget av utvalget ikke bør være for stort, da det vil kunne påvirke muligheten til å gjennomføre omfattende analyser. Ifølge Kvale og Brinkmann (2015, s 148) er et generelt inntrykk fra nyere intervjuundersøkelser at det er viktigere å bruke mer tid på å forberede og analysere intervjuene fremfor å gjennomføre flest mulig intervjuer. Størrelsen på utvalget kan også vurderes opp mot et «metningspunkt» som viser til at gjennomføring av flere intervjuer ikke tilfører ny kunnskap eller forståelse om fenomenet (Thagaard, 2018, s 59). Jeg vil ikke påstå at flere intervjuer *ikke* ville gitt meg mer kunnskap om temaet, samtidig vurderer jeg at kunnskapen jeg fikk under intervjuene er tilstrekkelig for å analysere og besvare problemstillingen.

Intervjuguide og gjennomføring av intervjuene

Som beskrevet under «kvalitativ forskningsmetode» vurderte jeg at det var hensiktsmessig å gjennomføre semistrukturerte intervjuer med informantene. Semistrukturert intervju består av overordnede temaer og spørsmål, med mulighet for å stille oppfølgende spørsmål til informanten (Kvale & Brinkmann, 2015, s 46). Jeg forberedte en intervjuguide (jfr. vedlegg 2) med formål om å få innblikk i informantenes tanker, følelser, opplevelser og erfaringer knyttet til det å bryte med samfunnets normer for kjønn og seksualitet. Jeg delte intervjuguiden inn i tre, med fokus på hvordan informanten «gjør» kjønn og seksualitet, erfaringer med foreldre og erfaringer med profesjonelle hjelpere. For meg var det viktig å kunne følge opp det informantene selv valgte å snakke om, og ba om utdypende beskrivelser da jeg vurderte at det ofte var viktigere enn å stille spørsmålene i kronologisk rekkefølge. Mot slutten av hvert intervju gikk jeg gjennom guiden for å være sikker på at alle temaene var besvart.

Intervjuene ble gjennomført i desember 2019 og i januar 2020. De varte fra 55 minutter til 2 timer. Alle intervjuene startet ved at jeg fortalte om hensikten med prosjektet, samt gjennomgikk informasjonsskrivet som de hadde fått tilsendt i forkant av intervjuet. Tre av intervjuene fant sted på min arbeidsplass, ett i hjemkommunen til en av informantene og ett ble gjennomført over telefon. Årsaken til at intervjuet ble gjennomført over telefon var av praktiske årsaker da informanten ikke bor på Østlandet, og reiseavstanden dermed ble for stor til at intervjuet kunne gjennomføres ansikt til ansikt. Det er mange fordeler med å gjennomføre intervju ansikt til ansikt, blant annet at jeg som intervjuer kan observere kroppsspråk. Kvale og Brinkman (2015, s 126) viser til at forskning anslår at rundt 90% av all kommunikasjon er non-verbal, så ved at et intervju ble gjennomført over telefon kan ha ført til at jeg har gått glipp av viktig kunnskap. Samtidig så opplevde jeg at samtalen var svært verdifull, da det var rike og detaljerte fortellinger av informantens opplevelse av det å bryte med normer for kjønn og seksualitet.

Kvale og Brinkmann (2015, s 51) mener at forskningsintervjuet ikke kan forstås som en åpen og fri samtale mellom likestilte parter. Det er en profesjonell samtale med et klart asymmetrisk maktforhold mellom forskeren og den som blir intervjuet og at et intervju er en utspørring som går én vei. Med bakgrunn i dette var det viktig for meg å poengtere overfor informantene at dersom jeg stilte spørsmål som de ikke ønsket å svare på, var det helt greit. Selv om deltagelse i undersøkelsen var frivillig ville jeg ikke at informantene skulle oppleve seg presset til å fortelle noe de ikke ønsket. Jeg erfarte at to av informantene svarte at de ikke ønsket å fortelle mer da jeg stilte utdypende spørsmål under intervjuene.

Under gjennomføringen av intervjuene ble jeg oppmerksom på både fordeler og ulemper ved bruk av en semistrukturert intervjuguide. Fordelen var at jeg i stor grad kunne følge informantene og det de var opptatt av, samtidig som jeg styrte samtalen rundt spørsmålene i guiden. Jeg opplevde at jeg fikk verdifull innsikt som jeg kanskje ikke ville fått dersom jeg hadde valgt en mer strukturert intervjuguide med spørsmål og svar uten oppfølgende spørsmål. Ulempene var at det ble variasjoner i hvor stor grad de forskjellige spørsmålene ble viet oppmerksomhet. Noen av spørsmålene engasjerte informantene mer enn andre, så det ble ulikt hvor mye og utdypende beskrivelser som fremkom knyttet til de forskjellige spørsmålene. Tross disse ulikhetene mener jeg at fordelene teller mer enn ulempene og at fortellingene jeg fikk ved semistrukturert intervju ga nyttig og verdifulle skildringer for å besvare problemstillingen.

Båndopptaker og transkribering

Under alle intervjuene ble det brukt båndopptaker. Båndopptakeren var plassert synlig i rommet og ble ikke skrudd på før informanten hadde fått informasjon om båndopptakeren, samt samtykket til at den kunne brukes. Thagaard (2018, s 112) beskriver at erfaringer fra intervjuer tyder på at informantene viser liten interesse for båndopptakeren under intervjuet når de først har samtykket til den. Dette samsvarer med min opplevelse under intervjuene. Det fremsto som at informantene raskt glemte at den var der, da de viet den liten oppmerksomhet under samtalene.

Thagaard (2018, s 112) mener at fordelen med å bruke båndopptaker er at alt som blir sagt blir bevart, og at det gir nøyaktig gjenfortelling av dialogen mellom forsker og informant. I mine intervjuer opplevde jeg det som avgjørende at samtalene ble tatt opp på bånd, da jeg ikke hadde klart å følge med på det informantene fortalte og samtidig stille oppfølgingsspørsmål og skrive ned det som ble fortalt. Uten båndopptaker hadde jeg blitt mer fraværende enn det jeg opplevde at jeg var fordi det hadde vært mange andre hensyn å ta, som for eksempel å skrive notater.

En transkripsjon av en samtale går fra det muntlige språket, til det skriftlige språket. Når en samtale går fra det muntlige språket til det skriftlige språk så medfører det tap av eksempelvis kroppsspråk, tonefall, latter og ironi (Kvale & Brinkmann, 2015, s 205). Umiddelbart etter at intervjuene var gjennomført skrev jeg ned tanker og følelser, og utsagn som jeg hadde blitt mest overrasket over. Deretter transkriberte jeg intervjuene, ord for ord. Jeg skrev inn nonverbal kommunikasjon. Dette så jeg var viktig fordi noen av uttalelsene fikk en helt annen mening da utsagn ble gjort om fra det muntlige til det skriftlige språket.

Forskningsetiske overveielser

Spørsmål om hvordan ivareta informantens konfidensialitet og anonymitet samt hvilke konsekvenser studien kan ha for informantene og gruppene de representerer er spørsmål jeg har stilt gjentatte ganger i prosjektperioden. All vitenskapelig virksomhet krever at forskere forholder seg til etiske prinsipper og retningslinjer. De etiske retningslinjene viser til at forskere skal utvise redelighet og nøyaktighet med tanke på hvordan forskningsresultater blir presentert (Thagaard, 2015, s 20). Etiske spørsmål er noe en forsker må stille og være bevisst

gjennom hele prosjektprosessen, og ikke bare under intervjusituasjonen (Kvale & Brinkmann, 2015, s 103).

Kvalitativ forskning åpner opp for en nærhet til informantene og tema som berøres. Intervjuspørsmålene i denne studien inneholder mange sensitive og potensielt emosjonelle spørsmål som derfor stiller sterke etiske krav til hvor langt man kan gå i undersøkelsen. Kvale og Brinkmann (2015, s 96-107) beskriver at en forsker ofte vil at intervjuet skal være så dypt og inntrengende som mulig slik at en ikke bare «skraper på overflaten». Samtidig er det viktig å være respektfull i intervjusituasjonen slik at ikke informanten deler noe en senere vil kunne angre på. Dette var et tema som ble tatt opp i alle intervjuene før intervjuet startet, da de fikk beskjed om at dersom jeg stilte spørsmål som de ikke ønsket å svare på så var det helt fint. Flere av informantene sa at det var bedre at jeg stilte spørsmål som var direkte enn at jeg unnlot å spørre i frykt for å gå over en grense. Det var kun et fåtall av informantene som under selve intervjuet sa at de ikke ønsket å besvare et spørsmål. Informantene uttrykte at de deltok i studiet fordi de ønsket å bidra til mer kunnskap og at det var en viktig grunn til å være åpen og ærlig om opplevelser de har hatt.

En av de største utfordringene i arbeidet med min oppgave, slik jeg ser det, handler om at jeg står i fare for å skape nye forestillinger om gruppen jeg studerer. For å skape en oversikt og gjøre teksten lesbar har jeg for eksempel kategorisert informantene, noe som kan bidra til å reprodusere og opprettholde kjønn- og seksualitetskategorier. Kvale og Brinkmann (2015) hevder at det er viktig med inngående kjennskap til undersøkelsesfeltet for å unngå potensielle etiske krenkelser. Før jeg startet forskningsprosessen hadde jeg lite kunnskap om det å bryte med samfunnets normer for kjønn og seksualitet. Det var derfor viktig å bruke mye tid på å lese meg opp på tilgjengelig forskning og litteratur på feltet. I tillegg har det vært sentralt å få veiledning av Rosa kompetanse, da det blant annet har ført til en bevisstgjøring på hvilke begreper og hvilke språk som kan brukes for å redusere risikoen for å krenke eller påføre informantene smerte.

Informert samtykke og selvbestemmelse

Alle informantene fikk tilsendt skriftlig informasjon om studiet i forkant av intervjuet. I starten av selve intervjuet fikk de informasjon om studiets formål, om hovedtrekkene i designet samt muligheter og risikoer ved å delta i forskningsprosjektet (Kvale & Brinkmann, 2015, s 104). Informantene fikk også informasjon om at det er frivillig å delta og om

muligheten til å trekke seg uten å oppgi årsak til dette. Informantene signerte samtykkeerklæringen under selve intervjuet. Samtykkeerklæring fra personen der intervjuet foregikk over telefon ble sendt i etterkant.

Konfidensialitet og anonymitet

I en studie hvor sensitive temaer blir belyst, er det helt nødvendig å ivareta informantenes anonymitet (Kvale & Brinkmann, 2015, s 106). Informantenes konfidensialitet har blitt ivaretatt på ulike måter i studien. Informantene er blitt gitt fiktive navn og informantenes alder er blitt oppgitt fra å være fra 18-26 år for å unngå å spesifisere alder på hver enkelt person. Da det ikke foreligger samtykke fra tredjepersoner i studiet, er uttalelser knyttet til mamma, pappa eller søsken blitt endret til foreldre/forelderen og familien. Ved å holde det på et gruppenivå vil opplysninger om tredjeperson anonymiseres tilstrekkelig.

Troverdighet, bekreftbarhet og overførbarhet

Troverdighet eller reliabilitet forstås ofte i sammenheng med spørsmålet om hvorvidt et resultat kan reproduseres på andre tidspunkt av andre forskere. Dette forstås ut fra om informanten ville endret sine svar i et intervju med en annen forsker (Kvale & Brinkmann, 2015, s 276). Under intervjuene tilstrebet jeg en fenomenologisk tilnærming til informantene, noe som innebærer at den kunnskapen som ble produsert samskapes av samspillet i situasjonen som oppstår mellom informant og intervjuer (Kvale & Brinkmann, 2015, s 49). Jeg var opptatt av å få tilgang til nyanserte beskrivelser av informantens livsverden, og grep tak i «nøkkelord» i det informanten fortalte. På den måten ble kunnskapen samskapt ved at jeg som intervjuer ble opptatt av noen nøkkelord fremfor andre og grep gjerne nøkkelordene for å stimulere til en videre dialog om tema som nøkkelordene kunne gi inngang til. Samtidig som jeg var opptatt av å følge respondentene, var det viktig å stille oppklarende spørsmål for å få tilbakemelding på om jeg forsto eller ikke forsto det som ble sagt. Med denne intervjusituasjonen som bakgrunn for mine funn i undersøkelsen vil ikke en annen forsker nødvendigvis få de samme beskrivelsene som jeg har fått. Samtidig så kan det argumenteres for at resultatene i studien har relevans og betydning for andre enn de som deltar i studien, noe som er viktig innen forskning (Thoresen, et.al., 2020).

Når det gjelder vurdering av undersøkelsens *overførbarhet* beskriver Kvale og Brinkmann (2015) at funn fra studier skal kunne overføres til andre intervjupersoner og situasjoner. Krav om at samfunnsvitenskapene skal produsere kunnskap som kan generaliseres eller overføres,

kan innebære en antakelse om at vitenskapelig kunnskap må være universell og gyldig til alle steder, på alle tidspunkter og for alle mennesker (Kvale & Brinkmann, 2015, s 289). Analysen baserer seg på intervjuer med fem unge voksne som bryter med normer for kjønn og seksualitet. Intervjuene baserer seg på informantenes livsverden og deres opplevelser, noe som ikke nødvendigvis vil kunne være overførbart til andre unge voksnes fortellinger om det å bryte med normer for kjønn og seksualitet. Resultatene kan ikke generaliseres eller direkte overføres til andre, samtidig så mener jeg at funnene fra studien gir et bilde av hvordan det kan oppleves å bryte med samfunnets normer for kjønn og seksualitet. Mange av funnene sammenfaller også med annen forskning på området, og vil dermed kunne bidra til en økt verifisering av tidligere beskrivelser av hvordan det å bryte med normer for kjønn og seksualitet kan oppleves.

Analyse

Innenfor kvalitativ metode finnes det ulike måter å analysere data på. Transkripsjon av samtalen gjør det mulig å strukturere intervjuet slik at det blir en håndterlig mengde data. Å analysere betyr å dele noe opp i biter eller elementer slik at data blir håndterlig (Kvale & Brinkmann, 2015, s 219). Formålet med en analyse er å finne et mønster i datamateriale og avdekke mening og en dypere forståelse som kan bidra til å besvare problemstillingen.

Etter å ha lyttet til intervjuene og transkribert samtalene, sorterte jeg dataene inn i temaer.

Denne måten å analysere data på betegnes som temaanalyse (Thagaard, 2015, s 171).

Thagaard beskriver at formålet med temaanalyse er å gå i dybden på enkelte temaer, noe som kan oppnås ved å sammenligne data «på tvers» av intervjuene. I analysen tok jeg utgangspunkt i følgende tema som jeg fant gjentakende i materialet: forståelse av kjønn og seksualitet, heteronormativitet, profesjonelle hjelpere og foreldre. I tillegg til at jeg delte inn tematisk, så delte jeg også inn dataen basert på om erfaringen var opplevd før, under eller etter at de hadde kommet ut som skeiv. Dette for å få en forståelse for om materialet var preget av ulike følelser knyttet til hvor i prosessen de var med å komme ut.

De overordnede temaene er blant annet basert på spørsmålene jeg stilte under intervjuene og fortellingene fra informantene. Temaene har bidratt til å skape en oversikt og sammenheng over materialet som har gjort det mulig å besvare problemstillingen. Det er fordeler og ulemper ved bruk av tematisert analyse. Kritikken mot temaanalyse legger i følge Thagaard (2015, s 171) vekt på at temaene blir løsrevet fra konteksten fortellingen opprinnelig ble

presentert i, noe som kan føre til at informantene ikke lenger kjenner igjen egne uttalelser. For å unngå dette har jeg vært bevisst på å knytte uttalelsene til den sammenhengen som utsnittet av utsagnet er en del av. I tillegg har informantene fått tilsendt teksten, der flere har kommet med tilbakemeldinger. På den måten har jeg redusert risikoen for at informantene ikke kjenner seg igjen i egne uttalelser. En fordel ved å bruke tematisk analyse er beskyttelse av informantenes anonymitet (Thagaard, 2015, s 180). Når informantenes beskrivelse av egen situasjon ikke presenteres i sin helhet er det også vanskeligere å bli gjenkjent av andre. Med bakgrunn i at jeg har snakket med informantene om sensitive temaer er det svært viktig at informantenes anonymitet ivaretas på en tilfredsstillende måte, noe denne analysemetoden bidrar til.

Kapittel 5 Analyse

Analysen er basert på fem intervjuer med unge voksne som bryter med normer for kjønn og seksualitet. Et sentralt tema og tilstede i alle intervjuene er fortellinger om prosesser med «å komme ut», uavhengig av om informantene bryter med normer for seksualitet eller kjønn og seksualitet. Like fremtredende er informantenes fortelling om *hvordan* de har opplevd og opplever normene knyttet til kjønn og seksualitet. I materialet forekommer også mange beskrivelser av hvordan kjønn, identitet og seksualitet forstås av informantene. Siste del av analysen beskriver informantenes erfaringer og opplevelser med foreldre og profesjonelle hjelpere.

Informantenes fortellinger er delt inn i ulike temaer ut fra hva som fremsto som fremtredende i alle intervjuene: åpenhet- om det å komme ut, å gjøre kjønn og seksualitet i et heteronormativt samfunn, signifikante andre og erfaringer med profesjonelle hjelpere. Fortolkninger i analysen knyttes blant annet opp til teoretiske begreper og perspektiver om komme ut prosessen, minoritetsstress og heteronormativitet. Direktesitater fra intervjuene vil bli brukt for å belyse dybden i informantenes fortellinger.

Åpenhet – om det å komme ut

Alle informantene jeg har snakket med er i dag åpne overfor nærmeste familie og venner om at de bryter med samfunnets normer for kjønn og/eller seksualitet. Det å komme ut av skapet eller «tre inn verden som en er» er noe som er en sentral del av informantenes fortelling. Grunnen til at skeive må komme ut for å kunne leve i tråd med egen opplevelse av kjønn og

seksualitet handler om at vi lever i et heteronormativt samfunn hvor det å være heterofil og cisperson tas for gitt. En gutt som liker en gutt vil ofte, og tidlig i livet kunne bli møtt med «er det noen søte jenter i klassen din» eller «hva heter hun kjæresten din?» noe som betyr at en til stadig må rette opp i andres oppfatning. Det er først når samfunnet kommer dit at barn, ungdom og voksne ikke lenger trenger «å komme ut» at det å være skeiv ikke lenger vil være et brudd på samfunnets forventning til hvordan kjønn og seksualitet skal gjøres (Stokke et.al, 2018 s 34)

Informantene har ulike opplevelser og erfaringer av det å komme ut og det å leve som skeiv i dagens samfunn. Komme ut prosessen til informantene i denne studien har mange likhetstrekk med stadiemodellen som Klein, et al. (2015, s 298) viser til.

Erkjennelse

Informantene beskriver at det å erkjenne overfor seg selv at de er skeive ble nødvendig før de kunne ta skrittet å komme ut til andre. Flere av informantene beskriver denne prosessen som ensom og belastende. De forteller at de ikke hadde noen å snakke med, og dermed ble alene i prosessen med å forstå eget kjønn og seksualitet. Informantene beskriver fravær av forbilder og voksne de kunne prate med, noe som førte til at de ble alene med konfliktfylte tanker og følelser knyttet til kjønn og seksualitet.

Er det en ting jeg erfarer generelt så er det at man snakker altfor lite om seksualitet, om seksuell orientering og om kjønnsuttrykk. Jeg har kjent veldig på kroppen hva det vil si å avvike fordi jeg er homofil. Ikke det at det er et enormt avvik, men jeg har kjent på hvordan det er å vokse opp uten å ha noen å snakke med. Jeg ble mobbet som bare faen på barneskolen fordi jeg var feminin. (Benjamin, cismann, homofil)

Det er gjennomgående blant informantene at de opplevde at det var lite tilgjengelig kunnskap og informasjon om forskjellige måter å forstå kjønn og seksualitet på, og at denne mangelen har påvirket opplevelsen med å komme ut. De opplevde også forestillinger og forventninger fra omgivelsene om at heteroseksualitet og ciskjønn var det som var det mest normale og mest ønskelige. Sara beskriver at hun opplevde det som vanskelig å innrømme overfor seg selv at hun var homofil, siden hun ikke ønsket å skille seg ut.

Jeg har latt som at jeg er heterofil uten å være det, ja, og kanskje hvis jeg hadde visst litt mer så hadde jeg aldri vært sammen med gutter og prøvd det, for det angrer jeg veldig på egentlig. Jeg visste jo at jeg ikke ville det, men så gjorde jeg det allikevel. Sånn, kanskje i tilfelle det skulle fungere (Sara, ciskvinne, homofil).

Behovet for vennskap og gruppetilhørighet er viktig for en positiv selvutvikling i barne- og ungdomstiden (Webster-Stratton, 2005). For mange kan ungdomstiden generelt være preget av press og usikkerhet knyttet til kropp, utseende, om man er morsom nok og om man er bra nok. Ungdommer sammenligner seg med jevnaldrende, og bruker blant annet denne sammenligningen som målestokk for hva som er «normalt». Informantenes beskrivelser av det å skulle komme ut som skeiv kan tolkes i lys av Anbjørg Ohnstad sin beskrivelse av å være *selvlysende* eller *usynlig* i møte med heteroseksualiteten (Ohnstad, 1992, s 316). Det å skulle komme ut kan forstås som at man risikerer å bli *selvlysende* i møte med omgivelsene. Det kan oppleves som at det er den skeive identiteten som er den eneste delen av identiteten som vil blir synlig for omverden og en vil da kunne skille seg veldig ut. Det å skulle risikere å bli selvlysende kan forstås som vanskelig og ubehagelig for informantene som forteller at de ikke visste hvordan omgivelsene ville reagere på «avsløringen», når de samtidig bar på en underliggende frykt for å bli sett på som annerledes. Ohnstad (1992) beskriver videre at skeive står overfor dette dilemma om å bli selvlysende eller være helt usynlig. I dette materialet brukte flere av informantene dette med å være *usynlig* som beskrivelse av deres strategi for å passe inn i tiden før de bestemte seg for å ta skrittet og komme ut. Under denne tiden beskriver informantene at de brukte mye tid, tanker og energi på å bevisst spille en rolle for å tilpasse seg omgivelsenes forventinger om hvordan de skulle se ut og oppføre seg for ikke å skille seg ut.

Jeg prøvde å gjøre meg mer maskulin. Jeg prøvde å bygge muskler, trene mer, snakke med dypere stemme, ikke sant. Jeg prøvde mitt beste for å gjøre ting så maskulint som mulig». (Louise, transkvinne, bifil/panfil)

Jeg falt inn i en fase hvor jeg skulle ha det trangeste av det trangeste, det nyeste. Alt skulle være som de andre, som de populære. Jeg prøvde å bruke det som et verktøy for å passe inn sosialt. En stund ble det min identitet, jeg prøvde hardt (Gaute, kjønnsflytende/genderfluid, bifil).

I rapporten «Alskens folk», som er den første levekårsundersøkelsen i Norge for personer med kjønnsidentitetstematikk, beskrives det at tilpasning som strategi er krevende og slitsomt å leve opp til for barn og unge (Van der Ros, 2013, s 85) noe som fremkommer også i historiene fra flere av informantene.

Jeg var veldig flink til å bare ha en sånn maske på meg, og være litt mer tøff enn det jeg var. Hvis jeg var lei meg eller noe sånt så var jo det når jeg var for meg selv. Det

var på en måte normalt for meg å ikke være helt den jeg følte at jeg var (Peder, cismann, bifil).

Det er samtidig viktig å presisere at selv om flere av informantene slik som Gaute og Peder opplevde denne prosessen som ensom og utfordrende, så beskrives det også en lettelse av å finne ut av hvordan de kan forstå følelsene de har båret på over tid. Opplevelsen av å være annerledes og skille seg fra jevnaldrende kunne lande i noe mer konkret som hadde et «navn».

Jeg søkte veldig mye på det, jeg kom vel på sånn ung.no, og kanskje på skeivungdom.no og allslags på google «hva vil det si å være bifil». Det var nok en del av den prosessen av å finne ut om jeg var bifil, og få et navn på det jeg følte. Og det var veldig godt (Peder).

Komme ut – om frykt for avvisning fra familie og venner

Informantene forteller om usikkerhet og redsel de hadde knyttet til det å komme ut og «tre inn i verden som den som en er» i frykt for hvordan familie og venner ville reagere. Det er ulikheter i følelsene knyttet til det å komme ut til venner og familie. Sara kjente både på et ubehag og en urettferdighet ved å måtte sette seg ned med foreldrene og fortelle at hun var homofil. Hun hadde ikke lyst til det, og trekker sammenligning med at heterofile ikke må «komme ut» overfor venner og familie. Hun beskriver at hun ikke ville være annerledes, men som homofil så blir du annerledes og har ikke noe valg. De andre informantene forteller om bekymringer som omhandlet risikoen for at de ikke ville bli akseptert, at de ville bli fryst ut, at de kunne bli kastet ut av hjemmene sine og at personer rundt dem skulle oppføre seg annerledes.

Du er jo redd for å bli avvist av din egen familie og det er en veldig vond følelse å gå å bære på. Du angster veldig mye, har en enorm bekymring rundt noe du ikke engang har prøvd, så du går og forestiller deg hvordan dette kommer til å gå, hvordan det skal være, hvordan det vil føles. Veldig mye grunnløs bekymring, og det var vondt og ensomt å gå med for jeg hadde ingen å snakke med det om (Benjamin).

Det å komme ut beskrives som en av de mest stressbelastende prosessene skeive opplever (Stokke, et. al, 2018, s 34). Når man skal ta første steget ut som skeiv så har man enda ikke noen personlige erfaringer med det å komme ut. Forestillingene og forventningene informantene hadde til å komme ut baserte seg hovedsakelig på holdningene familie, venner, nettverk og samfunnet uttrykte om skeive, i tillegg til historier de hadde hørt om andre skeive som kom ut. Flere av informantene hadde hørt og lest historier om skeive personer som var blitt avvist, fryst ut og kastet ut av hjemmene sine, noe som påvirket deres tanker om hvordan de selv kunne bli møtt om de kom ut. En av informantene beskriver det å komme ut på denne

måten «Å komme ut av skapet er det vanskeligste som finnes, det var dritskummelt. Du tror du skal dø, og du tror hele familien skal vende seg om og bare «fuck you».

Å komme ut til nære relasjoner

Informantene har ulike erfaringer med det å komme ut, men det som fremstår som spesielt viktig for alle er behovet og ønsket om å bli akseptert, og anerkjent som den samme som tidligere uavhengig av kjønnsuttrykk, kjønnsidentitet og seksualitet. Selv om informantene forteller om usikkerhet og frykt knyttet til det å komme ut, forteller de også om hvor viktig det var for dem å komme ut overfor familie og venner. Informantene beskriver at dette hovedsakelig handlet om at de opplevde at de ikke kunne være seg selv og måtte skjule følelser og tanker overfor mennesker som utgjør familie og venner. I studien «Skeive levekår i Agder» beskrives behovet for å komme ut med å føle seg hel og kunne stå frem med hele seg. Det å kjenne at man blir akseptert av nære relasjoner er viktig for integrering av skeiv identitet da det kan bidra til å øke den enkeltes mulighet til å være seg selv fullt ut. Dersom støtten er blandet eller fraværende vil det kunne være begrensende (Stokke et.al, 2018, s 35-38).

De første reaksjonene som ungdom får på sin «avsløring» fra nærmeste familie og venner viser seg å utgjøre en kritisk fase da nettopp disse reaksjonene påvirker videre identitetsutvikling og følelsen av egenverd (Legate, et.al., 2012, s 152). Peder, Sara og Benjamin forteller at de ble møtt med anerkjennelse og aksept fra sine familier da de fortalte om sin seksuelle orientering. De opplevde det som uproblematisk å komme ut til foreldrene, da de først tok steget, og vektlegger betydningen av støtte og forståelse fra foreldrene i denne innledende fasen.

Jeg følte ikke at det var noe som forandret seg for jeg har alltid hatt et godt forhold til dem. Og det betydde mye at det ikke gjorde noe ... det betydde liksom ingenting. Det var nesten litt surrealistisk for meg, for jeg trodde at det skulle utgjøre en så stor forskjell, at jeg kom til å bli behandlet annerledes eller det var et eller annet. Men det var akkurat som at jeg ikke hadde sagt noe, for de behandlet meg helt likt (Peder).

De faktiske erfaringene med å komme ut til nære relasjoner står i sterk kontrast til deres forventninger og tanker om det å skulle være åpen om seksuell orientering. Bekymringene informantene hadde kan tolkes som en konsekvens av samfunnets forventninger til at kjønn og seksualitet skal gjøres på en spesifikk måte, og at skeiv seksualitet og identitet avviker.

Bare det å normalisere og sette ord på mangfoldet av legning og ulike former for kjærlighet tenker jeg er viktig for det var nok det som gjorde at.. de snakket aldri med meg om det, så da visste ikke jeg hva jeg kunne forvente. Så tror jeg nok at den måten man forstå seg selv på da, kommer fra alle de tingene man aldri hører, ikke sant, man snakket aldri om det. Å gud, da må det kanskje være noe som ikke er helt normalt med meg. Jeg hadde aldri noen som hjalp meg å sette ord på følelser i det hele tatt (Benjamin)

Slik blir omgivelsenes forventninger noe som informantene internaliserer og skaper utrygghet i forhold til egen opplevelse av kjønn og seksualitet. For informantene som ikke identifiserer seg med kjønn tildelt ved fødsel, har det å komme ut, eller «tre inn i verden som den som en er», blitt erfart som noe mer problematisk. De forteller at de har blitt møtt med anerkjennelse, men også med fortvilelse, benektelse og motstand. Disse informantene kom ut på ulike tidspunkt overfor foreldrene. Louise beskriver at hun tidligere hadde kommet ut som bifil overfor foreldrene, og at hun da hadde blitt møtt med anerkjennelse og aksept. Av den grunn ønsket hun også å inkludere foreldrene i prosessen med å forstå hvilket kjønn hun identifiserte seg med. Louise opplever at det ble vanskelig for foreldrene da hun fortalte om usikkerhet knyttet til kjønn. Dette førte til at Louise stilte seg spørsmål som «*Er dette så langt grensa går? Er dette så langt de vil akseptere meg?*». Louise hadde hørt historier om andre transpersoner som hadde blitt kastet ut av hjemmene sine fordi foreldrene ikke kunne akseptere dem, og ble redd for at dette var noe som kunne skje med henne. Etter hvert ble imidlertid foreldrene åpne for muligheten for at Louise ikke identifiserte seg med kjønn tildelt ved fødsel. En erfaring Van der Ros (2013, s 47) beskriver mange gjør seg når de kommer ut overfor nære relasjoner. Familien trenger ofte tid for å kunne venne seg til og akseptere den nye informasjonen om familiemedlemmet.

Gaute forteller at han ble møtt med to ganske ulike reaksjoner fra sine foreldre. Den ene forelderen var positiv fra første gang han kom ut, og han ble møtt med anerkjennelse og oppmuntring. Han reflekterte over at forelderen som møtte han med anerkjennelse mest sannsynlig hadde lagt merke til tegn fra han var liten, så overraskelsen for denne forelderen var ikke så stor. Den andre forelderen reagerte med fornektelse, og nektet blant annet en stund å bruke det nye navnet Gaute ønsket å bruke.

Gaute opplevde at denne forelderens manglende anerkjennelse var en reaksjon som i stor grad var med på å påvirke hans tanker om hvordan han nå skulle våge å komme ut til venner og bekjente. I rapporten «skeive livsløp» beskrives det at de første erfaringene en får når en

kommer ut, blir styrende for hvordan en forholder seg til åpenhet senere i livet. Erfaringene kan sette seg i kroppen, enten som frykt eller trygghet (Eggebø, et.al., 2019, s 70). Gaute, som har en kjønnsvarierende identitet, beskriver redsel knyttet til å bli tvilt på av andre, og opplevde å måtte bevise at han var gutt «Og det kan du se på meg liksom». Det å ha på neglelakk, klær eller annet som vanligvis assosieres med det å være jente var noe Gaute tok avstand fra i perioden etter at han kom ut. Han beskriver hvordan forelderens reaksjon påvirket når han skulle komme ut overfor andre på denne måten:

Jeg husker at jeg brukte neglelakk da, men jeg sleit med det. Jeg gjemte fingrene mine, jeg klarte det ikke, holdt de i lommene mine og pelte det av. Jeg var bare så redd, så redd for å bli tvilt på. Ja, at folk skulle tvile på det jeg sa, om det var sant eller ikke.

Datamaterialet viser at det å fortelle at en ikke identifiserer seg med kjønn tildelt ved fødsel kan by på flere utfordringer enn å fortelle om skeiv seksualitet. Dette er noe som bekreftes av tidligere forskningsfunn. Rapporten «Skeive livsløp» viser til at det å ikke identifisere seg med kjønn tildelt ved fødsel i større grad fremstår som fremmed, annerledes og uforståelig for nære relasjoner. Samtidig påpekes det en tendens til at de yngre deltagerne i studien opplever færre utfordringer og større grad av åpenhet enn de eldste. Dette ses i sammenheng med at samfunnet generelt har økt kunnskap, forståelse og aksept for at noen bryter med cisnormen (Eggebø, et.al., 2019, s 70).

Ute av skapet – hvordan gjør jeg det nå?

Alle informantene har som beskrevet kommet ut av skapet overfor nærmeste familie, men det å komme ut er ikke noe som har skjedd kun én gang i informantenes liv. Åpenhet knyttet til seksuell orientering og kjønnsidentitet beskrives som en relasjonell prosess der man tar valget om man ønsker å være åpen eller ikke hver gang man møter nye mennesker (Eggebø et.al., 2019, s 56). Informantene forteller om kontinuerlige og bevisste strategier knyttet til hvor åpne de velger å være overfor nye mennesker. Når man etter hvert begynner å få noen erfaringer med det å komme ut som skeiv, så bygges det opp en åpenhetskompentanse og trygghet, både i forhold til at folk flest ikke reagerer negativt, og at man selv er i stand til å håndtere eventuelle negative reaksjoner. Før en slik kompetanse er opparbeidet vil en kunne være i en sårbar posisjon hvor de holdningene som kommer til uttrykk vil ha konsekvenser for om en tar sjansen på å være åpen (Eggebø. et.al., 2019, s 70).

Benjamin beskriver at han valgte å kun komme ut til foreldrene og en venninne, og at han ikke har kommet ut flere ganger. *«Er det en ting jeg har lovet meg selv er at jeg aldri skal inn i skapet igjen, det bare skjer ikke. Det har jeg kommet ut av en gang og det er nå låst for lenge siden»*. Benjamins åpenhet skiller seg fra resten av informantenes og tidligere forskning som viser at åpenhet ikke handler om et enten-eller-spørsmål (Malterud & Bjørkman 2013, s 173; Eggebø, et.al, 2019, s 56). De andre informantene beskriver at grad av åpenhet baserer seg på flere forhold, men tidligere erfaringer og forventet reaksjon fra den de snakker med er mest fremtredende noe som samstemmer med annen forskning (Van der Ros, 2013, s 85; Eggebø, et.al., 2019, s 56).

Videre beskriver informantene at reaksjoner omgivelsene gir ikke nødvendigvis handler om å bli møtt med negative reaksjoner, men at det de ønsker er å bli møtt på samme måte som om de fortalte at de var heterofile eller cispersoner. De ønsker ikke å være åpen dersom det medfører at de vil få mange spørsmål eller overentusiastiske reaksjoner på det de forteller. Det å vurdere om en skal fortelle om kjønn og seksualitet kan forstås som en mestringsstrategi mot å bli utsatt for reaksjoner eller sanksjoner. Det å gjentatte ganger bli møtt med reaksjoner på kjønn eller seksuell orientering vil kunne oppleves ganske utmattende over tid. *«Det har jo blitt lettere og lettere å si det til folk, men jeg sier det bare til folk som jeg vet er positive til det» (Sara)*.

Louise og Gaute forteller om relativt like strategier i møte med nye bekjenskaper. Begge er åpne om at de ikke identifiserer seg med kjønn tildelt ved fødsel overfor familie og venner, og uttrykker at det er viktig for å kunne være seg selv fullt ut. Louise forteller at det likevel er visse situasjoner hvor hun bevisst ikke ønsker å være åpen. Louise beskriver at dette er overfor personer hun ikke kjenner så godt og som har «hat» for skeive personer. Hun ønsker ikke å gå inn i diskusjoner med dem, og lar da heller være å fortelle om kjønn. Hun beskriver at kommentarer som «transvestitt» og «du er ikke jente, du er gutt» har ført til at hun ikke orker å være åpen med alle om eget kjønn. Louise beskriver at hun «hater» at hun ikke kan være åpen, og konfrontere tilbake for da vil disse personene fortsette å ha de samme fordommene.

Van der Ros (2013, s 53) beskriver at uvitenhet er en vesentlig kilde til negative holdninger i befolkningen og kan bidra til at personer som ikke identifiserer seg med kjønn tildelt ved fødsel opplever skam og frykt. Louise sine behov kan i lys av dette forstås som to-delt. Hun

har et ønske om å gi opplæring til personer som har negative holdninger, samtidig som hun har et behov for å beskytte seg selv mot skam og frykt. Behovet for beskyttelse vil etter å ha blitt møtt med gjentatte negative reaksjoner og sanksjoner naturlig nok komme foran behovet for å drive opplæring, og en naturlig mestringsstrategi vil da være å unngå å fortelle om kjønn til personer en ikke vet hvordan vil reagere.

Den ene delen av å komme ut handler om å fortelle om kjønn og seksualitet til familie og venner, men det å komme ut handler også om å tre inn i et skeivt fellesskap (Eggebø, et.al, 2019, s 78).

Jeg dro på sommerleir og der traff jeg folk som var transpersoner, panseksuelle, bifile, homofile, heterofile, altså, så der fikk jeg på en måte, der følte jeg meg skikkelig hjemme. Jeg følte jeg var skikkelig akseptert. Jeg hadde mange gode samtaler der, og det var litt som et vendepunkt for meg. Det var enormt mange ganger jeg satt meg for meg selv og bare grein, jeg vet ikke, det var akkurat som en champagneflaske ble åpnet også bare fosset det ut masse følelser. Det var følelser jeg hadde kjent med på legningen min, men ikke bare det, også med hvem jeg er, lav selvtillit og, liksom bare finne ut at det er helt greit. Det var det at det var greit å se at det ikke var bare meg som har kjent det sånn og følt det sånt, masse forskjellige følelser om legningen (Peder).

Den viktigste støtten har jeg kanskje fått av bestevennen min som jeg har blitt kjent med gjennom at vi er født i feil kropp. Altså, nå snakker vi ikke så mye om det, for begge, han starta ett år før meg med hormoner. Han har det vært mye støtte i. Han er jeg veldig glad i. Generelt sett det å møte folk som er på lik bølgelengde med meg selv. Det finner jeg støtte i (Gaute).

Om avvisning fra venner

Selv om det å være homofil, lesbisk og bifil de siste årene har vært relativt kjente og aksepterte måter å bryte med heteronormen på, og at vennerelasjoner kan være et trygt sted for å åpne seg og reflektere over identitetsspørsmål (Eggebø, et.al 2019) er det ikke alle som opplever dette. Da Peder kom ut til vennegjengen gjennom 10 år ble han møtt med en reaksjon han ikke hadde forventet. Han beskriver at de på tidspunktet var 16 år gamle, og han hadde forventet at vennene skulle håndtert det bedre. Han forteller at den første reaksjonen var positiv, men han opplevde senere at dette endret seg og etter kort tid brøt vennegjengen med han, og forklarte det med at de var redde for at han skulle legge an på dem. Peder forteller at han mistet nesten alle vennene sine på et «blunk».

Jeg har jo alltid vært den samme personen om jeg er bifil eller hva er. Jeg er jo helt den samme personen. Hvis jeg har vært bifil lenge, og så sier jeg at jeg er bifil så,

hvorfor skulle jeg plutselig begynt å sett på de? Det er jo folk jeg har kjent siden første klasse, i mange mange år. Det er jo ingenting som har endret seg. Jeg skulle ønske at de så på det sånn da.

Reaksjonen i vennegjengen til Peder kan tolkes dit at de var sterkt preget av stereotypiske oppfatninger av hva det vil si å være skeiv. Som skeiv ilegges Peder ukontrollerbare seksualiserte trekk basert på fordommer, selv fra omgangskretsen som har kjent han siden han var liten gutt. Dette viser hvor vanskelig det fortsatt kan være å være skeiv i et samfunn hvor det ligger en forutsetning om at en er heterofil. Rapporten «skeives levekår i Agder» viser til at det eksisterer mange skadelig misoppfatninger og fordommer rettet mot bifile som kan føre til psykisk uhelse (Stokke et.al, 2018). Det å erfare å miste vennene sine på grunn av seksuell orientering vil kunne medføre opplevelse av skam og tanker om en er bra nok.

Det er spesielt det jeg følte. At de var redd for det, det fikk meg til å skamme meg. At de tenkte det om meg. At det var ekkelt. Jeg har aldri tenkt sånn i det hele tatt, det er ikke sånn det fungerer. Jeg har gått mange runder med meg selv, og hva er det som er galt med meg? (Peder).

Det å oppleve at omsorg og kjærlighet er noe som bare gis dersom visse heteronormative forventninger innfris vil kunne ha konsekvenser selvbilde og psykisk helse (Stokke et.al, 2018).

Å gjøre kjønn og seksualitet i et heteronormativt samfunn

Gjennom intervjuene blir det tydelig hvor sterkt informantene opplever samfunnets normer for hva som er den ønskelige måten «å gjøre» kjønn og seksualitet på. Informantene forteller om mange og ulike erfaringer knyttet til det å befinne seg i, og manøvrere seg i et samfunn der heteronormen tas for gitt. Dette kan gi seg ulike uttrykk som for eksempel usynliggjøring allerede i barneskolen der skeive seksualiteter ikke ble nevnt i seksualundervisningen, foreldre som med ulike tatt-forgitheter forespeiler forventninger om at barnet i fremtiden skal inngå i heteroekteskap eller venner i ungdomsalder som tar for gitt at forelskelses rettes mot “det motsatte kjønn”. «Det er bare heterofilt kjør hele veien liksom. Det er det som er problemet med heteronormativitet, at det er så normalt at det usynliggjøres» (Benjamin)

Flere av informantens fortellinger, særlig fra ungdomstiden, viser at de ble sterkt påvirket av samfunnets normative forestilling om hva som tilsynelatende er den «riktige» måten å uttrykke kjønn på. Gitt en slik kontekst, er forståelser av hvordan kjønn og seksualitet gjøres noe informantene er opptatt av. Alle informantene opplever at familie, venner, skole og

samfunnet for øvrig har en snever forståelse av kjønn og seksualitet og dette har ført til konsekvenser for hvordan de har forstått seg selv, og hvordan andre har forstått dem. Samfunnets syn på skeive gjenspeiler seg særlig i informantenes forståelse av seg selv da de var barn og ungdom.

Jeg ble påvirket av at jeg måtte være en ting, at jeg måtte være heterofil. Jeg husker jeg at hvis jeg så homofile på film så tenkte ofte på hvorfor de var åpne, for hvis det var meg så hadde jeg aldri vært åpen om det... det er vanskelig å forklare. Det er mest det at jeg ikke hadde lyst til å være annerledes enn de andre. Alle bare forventer at du skal være heterofil så da hadde jeg lyst til å være det folk forventer (Sara).

Forestillingene i samfunnet om at kjønn og seksualitet forventes å gjøres på en viss måte har påvirket flere av informantene på ulike måter. Benjamin forteller at han ble mobbet da han gikk på barneskolen fordi han var feminin. Han likte ikke kroppen sin og opplevde å ha komplekser fordi kroppen ikke var maskulin og stor.

Jeg møtte aldri noen som normaliserte min femininitet, ikke sant. Femininitet er noe som alltid er blitt sett på som et kvinnelig attributt, så jeg søkt meg bort fra det hele mitt liv fordi jeg ikke hadde noen som sa «hey, dette er normalt».

Noen av informantene forstår ikke kjønn og seksualitet som noe «enten-eller» men ut fra en skala eller kontinuum. De forteller i intervjuene at de er opptatte av å utfordre tokjønnsmodellen som den eneste etablerte kategorien. Louise beskriver at ved å ha en binær forståelse av kjønn så fratras mennesker friheten til å definere eget kjønn og skiller på begrepene «sex» og «gender». «Sex» retter seg mot hvilke kjønnsorgan du er født med og «gender» retter seg mot hva du identifiserer/oppfatter deg selv som. Hun beskriver at hun forstår kjønn som noe som går over fra det ene kjønn til det andre, og at det er mye imellom.

Van der Ros (2013, s 25) beskriver at det er ulike måter å forstå kjønn på, hvor tokjønnsmodellen er den som ofte blir brukt på samfunnsnivå. Personer som bryter med normer for kjønn «forstyrrer» denne forståelsen i samfunnet da de avviser at det kun finnes to kjønn: mann og kvinne. Ifølge Van der Ros (2013) kan kjønn betraktes som et kontinuum hvor mann og kvinne utgjør ytterpunktene, hvor det finnes mange måter å gjøre kjønn på. For mange som bryter med normer for kjønn så handler det ikke om man er mann eller kvinne, men hvor på skalaen de selv plasserer seg.

Gaute beskriver at nærmeste han kommer en definisjon på kjønn er kjønnsvarierende eller genderfluid, men at det er rart å skulle definere kjønn med ett ord. Gaute forteller at han har

måtte «balansere» kjønnsuttrykket sitt ut fra hvor han har befunnet seg i forhold til utvikling av en trygg kjønnsidentitet. Han beskriver at han har holdt håret kort i tiden før han gjennomgikk stemmeskifte. Etter å ha levd som gutt i to år fikk han lyst til å gro ut håret, men holdt det kort for å være *usynlig*. Det at Gaute har opplevd å måtte «balansere» kjønnsuttrykket sitt kan forstås i lys av tokjønnsmodellen og normene knyttet til hvordan gjøre kjønn. En binær forståelse av kjønn er noe som råder hos mange, og innebærer at sannsynligheten for å bli utsatt for reaksjoner er mindre dersom man kan passere som mann eller kvinne. Det å befinne seg på midten av skalaen er noe som kan føre til reaksjoner da det kan fremstå som fremmed og annerledes. Det å tilpasse utseende kan forstås som en mestringsstrategi for å unngå reaksjoner eller bli tiltalt ved feil kjønn av omgivelsene. Gaute uttrykker at han har blitt tryggere på seg selv med tiden, og innsett at «*jeg er veldig mye mer enn bare kjønn*». Dette har medført at han tåler reaksjoner på en annen måte.

Når noen sier «hun» om meg så grøsser jeg ikke lengre. Jeg har falt til ro, så det har mistet betydning. Jeg har innsett at det ikke kan det lengre, det orker jeg ikke... og hvis jeg vet hva jeg er, og er ok med det så burde det ikke bety noe hva folk tror jeg er. Jeg skal gro ut håret mitt nå, noe jeg har hatt lyst til i to år tror jeg, eller i hvert fall ett, men jeg har ikke turt. Men nå gjør jeg det. Nå når alt har falt til ro så er jeg klar.

Benjamin beskriver at det for han også har tatt lang tid å bli komfortabel i egen kropp og tørre å bruke de klærne han selv vil.

Jeg har måtte kjempe for å ta tilbake min identitet og femininitet og eie den. Jeg kan være kjempemannlig mann også kan jeg gå i kjole på sommeren uten at jeg.. jeg bryr meg ikke liksom og det gjorde jeg før. Jeg tenkte veldig mye på hvordan samfunnet tolket meg med sin forforståelse da, om hva som er mann og hva som er kvinne.

Både Gaute og Benjamin har opplevd å få en større trygghet på hvem de er etterhvert som de har blitt eldre. Normene og reaksjonene fra omgivelsene vil fortsatt påvirke, men informantenes uttalelser kan tolkes dit at de har opparbeidet seg en erfaring og trygghet på at de vil kunne håndtere de reaksjonene som måtte komme uten å oppleve at det blir så ubehagelig og uhåndterlig. Det kan forstås i lys av at det er viktigere å kunne være seg selv, enn å tilpasse seg samfunnets normer. Dette er noe Van der Ros (2013, s 54) også trekker frem i studien «Alskens folk». Hun beskriver det at det var en enighet blant informantene om at det var verre å ikke kunne uttrykke seg som den er, enn å bli utsatt for reaksjoner og sanksjoner. Det er grunn til å tro at dersom kulturen hadde gitt rom for det så ville samfunnet kunne opplevd et større mangfold av seksualitet- og kjønnsuttrykk (Almås & Benstad, 2001, s 67).

Møter med og håndtering av fordommer og trakassering

I intervjuene ble informantene stilt åpne spørsmål om de har opplevd fordommer knyttet til det å bryte med samfunnets normer for kjønn og seksualitet. Informantene har opplevd fordommer fra familie, venner, lærere, bekjente, og tilfeldige på gata. Alle informantene forteller om erfaringer knyttet til fordommer, men det er ulikt hvor belastende og sårende erfaringene oppleves. I intervjuet uttrykker Benjamin at han opplever at homonegativitet ligger i manges væremåte uten at de nødvendigvis er bevisst det. Han forteller at han en gang opplevde at han ble spurt om han var homofil på en måte som han opplevde krenkende. Han ble spurt: «*du er sånn...altså...hmm*» og illustrerer selv vedkommendes kroppsspråk med knekk i håndleddet.

Det er mange antagelser og stereotypier knyttet til det å bryte med normene for kjønn og seksualitet som fremkommer i informantenes utsagn. Sara er veganer og en gang fikk hun spørsmål om «*Å, er det derfor du er veganer? Har du lyst til å være litt spesiell og annerledes? Er det derfor du er begge de to tingene?*». Dette er et eksempel på at skeive kan ilegges flere egenskaper enn kun det at en forelsker seg i det samme kjønn, eller ikke identifiserer seg med kjønn tildelt ved fødsel. Mange kan ha en tanke om hva det vil si å tilhøre kategoriene homofil, bifil, lesbisk eller transperson. I eksempelet til Benjamin ovenfor, vil en kunne anta at personen han snakker med mener at det er en sammenheng mellom det å være feminin mann og homofil. I intervjuene kommer det også frem eksempler på fordommer knyttet til at det å være bifil har sammenheng med at en har større risiko for å være utro fordi en kan bli forelsket i både gutter og jenter. En informant forteller at et familiemedlem har en tanke om at kvinner som drikker mye melk kan bli lesbiske og at bruk av p-stav kan føre til en opplevelse av å ikke identifisere seg med kjønn tildelt ved fødsel. Stereotypier og misoppfatninger er noe Svendsen, Stubberud og Djubeldal (2018) påpeker at kan bidra til at noen opplever det som vanskeligere å være åpen om kjønn og seksualitet.

Et annet poeng som fremkommer i materialet er at det å bryte med normer for kjønn og seksualitet, innebærer at denne delen av identiteten blir fremtredende i møte med andre. Sara forteller at hun har fått mange over-entusiastiske reaksjoner på at hun er homofil, der folk kan komme med uttrykk som «*woow, oj, så kult*» som respons på det hun forteller. Dette kan i utgangspunktet fremstå som velmenende anerkjennelse, men også gjøre henne bevisst på at hun forstås som annerledes og normbrytende. «*Jeg synes alltid det er bedre med reaksjoner som er sånn åja, men det er helt vanlig liksom, at de ikke bryr seg så mye*» (Sara).

Benjamin beskriver også at han opplever at fordi han er homofil så tror folk det er greit å spørre om hva som helst knyttet til seksualitet og seksuell orientering. Han opplever særlig at folk ønsker å finne ut av om han er «mannen» eller «kvinnen» i forholdet. Informantene opplever at skeiv seksualitet får større fokus enn heterofiles seksualitet, og de dermed blir *selvlysende* i møte med omgivelsene.

Disse fordommene og stereotypiene knytter flere av informantene til uvitenhet og mangel på kunnskap, og ikke noe som sies for å såre eller trakassere med vilje. Fordommer og hendelser som i seg selv oppleves som små, kan oppleves som belastende når man blir møtt med slike over tid (Eggebø., et.al, 2019, s 20). Flere av informantene forteller at nettopp med bakgrunn i fordommene så skulle de ønske at de var heterofile og fulgte cisnormen. De forteller at fordommene har påvirket selvfølelsen og selvtillit både i barne- og ungdomsårene, men også i senere tid. Louise beskriver det på denne måten. «*Samfunnets fordommer fører til at veldig mange ikke blir akseptert, og når samfunnet ikke aksepterer, hvordan skal man da akseptere seg selv*».

Det Louise setter ord på her kan forstås i lys av minoritetsstress. Skeive utsettes for minoritetsstress på flere måter, blant annet ved å *oppleve, forvente og internalisere* homonegativitet (Meyer, 2003, s 675). Som vist i teksten over fremkommer ulike eksempler på hvordan informantene har opplevd fordommer og homonegativitet. En av informantene har også opplevd å bli utsatt for verbal trakassering ved å bli tiltalt ved ord som «trap», «transvestitt» og «drag». Informanten har blitt ropt «transe» etter på gaten og beskriver: «*Jeg forventer det, noe som egentlig er helt forferdelig, men jeg forventer det uansett. Det er fordi jeg har hørt mange snakke om det*». Det informantene uttrykker her kan forstås i lys av at negative holdninger om transpersoner blir internalisert, og at det derfor oppstår en forventning om å kunne bli møtt på en negativ måte. Informanten har hørt om andre som har blitt utsatt for trakassering, og forventer dermed selv også å kunne bli utsatt for det. Det å forvente og frykte å bli utsatt for trakassering er noe som kan beskrives som kjernen i minoritetsstress (Eggebø et.al, 2019, s 91)

Gaute beskriver en situasjon fra en badstue i en svømmehall. Gaute satt i badstuen sammen med en ungdomsgjeng som snakket et annet språk. De henvendte seg til han og spurte hvor gammel han var, før de fortsatte å snakke på et språk Gaute ikke forsto. De så på han og lo.

Gaute beskriver at han ble redd for at de så at han var transperson og ble redd for å bli banket opp eller spyttet på. Det å bli ledd av og snakket om på et språk man ikke forstår vil for mange kunne oppleves ubehagelig uavhengig om en er cis- eller transperson. Det som fremstår som ekstra belastende i denne beskrivelsen handler om hva Gaute tenker at han kan bli utsatt for. Det at han har en frykt for å kunne bli banket opp eller spyttet på kan forstås i lys av historier han har hørt at andre transpersoner er blitt utsatt for.

Flere av informantene beskriver at det å bryte med normer for kjønn og seksualitet har medført at de periodevis har opplevd nedstemthet, depresjon og skam. Silje- Håvard Bolstad (2019) beskriver i artikkelen «Helse til alle kjønn» at psykiske plager knyttet til å det bryte med samfunnets normer for kjønn må ses i sammenheng med å bli utsatt for minoritetsstress. Hen uttrykker at det ikke er riktig at angst og depresjon blir satt som diagnose hos enkeltpersoner fordi samfunnet ikke klarer å romme alle kjønn. I artikkelen skrives det spesifikt om kjønn men dette er noe som også vil omhandle personer som bryter med normer for seksualitet.

Signifikante andre

Som tidligere beskrevet forteller informantene om en usikkerhet knyttet til det å komme ut i frykt for hvordan foreldrene ville reagere. Peder, Sara og Benjamin forteller utelukkende om støtte og anerkjennelse fra foreldrene da de kom ut og også i tiden etterpå. Informantene beskriver det å komme ut og bli møtt med anerkjennelse som «*en lettelse*», «*en opplevelse av å kunne være mer meg selv*», «*herlig*» og «*fantastisk*».

Benjamin beskriver at det viktigste med foreldrenes reaksjon var å bli møtt med utsagn som «*vi elsker deg uansett*». Han beskriver at kjærligheten fra foreldre er det viktigste «*og det kan du komme langt med*». Kjærlighet og anerkjennelse kan forstås som viktige beskyttelsesfaktorer for informantene i tiden hvor de kom ut, og i tiden etter. Dette er også noe Peder trekker frem som viktig i tiden etter at han opplevde at vennene brøt med han. Van der Ros (2013) beskriver at trygghet og støtte fra foreldre bidrar til barn og unge i større grad tåler belastninger utenfor hjemme, og er med på å forebygge minoritetstress.

De fleste informantene fortalte at de ikke hadde erfaringer med at deres foreldre hadde initiert samtaler om kjønns- og seksualitetsmangfold før de kom ut. Flere opplevde at foreldrene ikke

hadde gode nok kunnskaper om det å bryte med normer for kjønn og seksualitet, og hvilke utfordringer dette kan føre med seg for barnet/ungdommen.

Ja, kanskje at de hadde litt mer kjennskap til hvor vanskelig det kunne være å gå og kjenne på noe sånt og hva det kan gjøre med deg selv. Jeg følte aldri de forsto skikkelig hvor big deal det var for meg. Det var noe jeg hadde tenkt på i hvert fall et år før jeg sa det til dem, og hvor stor del av meg det var (Peder).

Som tidligere beskrevet opplevde Louise at det ble vanskelig for foreldre da hun fortalte om usikkerhet knyttet til kjønn. Louise beskriver at hun selv håpte at hun ikke var transperson, og at det kun var en forbigående fase. Hun gikk til privat psykolog for å få hjelp til å forstå eget kjønn. Samtidig som Louise, gjennom timer hos psykolog, ble tryggere på eget kjønn hadde foreldrene også gjennomgått en prosess. De undersøkte og satte seg inn i det å være transperson og snakket med andre foreldre som hadde barn i lignende situasjoner. I studien «Alskens folk» vises det til at de fleste i nære relasjoner til informantene i den studien hadde problemer med å forholde seg til en kjønnsidentitet som ikke samsvarer med kjønn tildelt ved fødsel, og at problemene handlet mer om uvitenhet enn uvilje. Familie og nettverk trengte ofte tid for å tilpasse seg den nye informasjonen om familiemedlemmet (Van der Ros, 2013, s 73). Disse funnene samsvarer med Louise sin fortelling om hvordan foreldrene gjennomgikk en prosess fra å vise fortvilelse til å vise støtte. Foreldrenes endring i hvordan de møtte Louise kan forstås ut fra at de tilegnet seg kunnskap om kjønnsidentitetstematikk og på den måten fikk nødvendig kunnskap om kjønn for å bedre kunne forstå barnets kjønnsidentitet. Louise beskriver at «frihet til å utforske» var det mest betydningsfulle foreldrene ga henne.

Det viktigste er at de ga meg frihet til å gjøre det jeg gjorde. At de ikke tok vekk friheten, men lot meg utforske det selv, og når jeg endelig kom til en konklusjon så bare tok de den konklusjonen og støtta meg.

Anerkjennelse og støtte kan vises på ulike måter, og Louise trekker frem praktisk støtte og et ønske om å forstå som viktig å oppleve fra foreldrene. «De prøvde sitt beste for å forstå. De søkte opp terminologi ...når jeg sa noe som de var usikker på så spurte de, eller de søkte det opp for å forstå til neste gang». Hun beskriver at foreldrene noen ganger fikk «feil kunnskap» og andre ganger «riktig kunnskap», men at det det ikke hadde så mye å si, for det som var viktig var at de forsøkte.

Foreldrene foreslo også hvilke organisasjoner de kunne kontakte og leirer de kunne dra på, og de hjalp til med handling av klær noe som kan forstås som anerkjennelse i praksis. Det å

handle klær var noe Louise opplevde som viktig siden hun opplevde det som utfordrende å være ute blant folk og det å ha med en forelder gjorde det tryggere. I tillegg var det fint at forelderen hjalp til med å velge klær som informanten selv ikke var vant til å kjøpe.

Det som hjalp meg veldig mye var å få hjelp når vi dro i butikker og sånn. Da kunne de foreslå hva den riktige størrelse på bh er, ikke sant. Ja, praktisk hjelp ikke sant. Ting man ikke ville visst hvis man ikke var det kjønnet.

I rapporten «Alskens folk» beskrives det at støtte og trygghet fra foreldrene kan bidra til å forebygge minoritetsstress. Desto mer kunnskap foreldrene tilegnet seg, desto mer mestret de å snakke om tematikken med barnet, noe som førte til at barnet kunne støtte seg på foreldrene i prosessen (Van der Ros, 2013, s 82).

Gaute forteller at den ene forelderen var positiv fra første gang han fortalte at han var «født i feil kropp». Han uttrykker at det var betryggende å bli møtt med anerkjennelse og oppmuntring. Fra den andre forelderen har han derimot møtt mye motstand. Han beskriver at den sistnevnte forelderen periodevis nektet å bruke Gaute sitt nye navn og brukt feil pronomen med vilje. Forelderen har også forsøkt å hindre han i å ta operasjon ved å åpne brev og ved å holde tilbake sparepenger. Gaute har som gjensvar sendt forskningsartikler og forslag til dokumentarer til forelderen i et forsøk på å få forelderen til å få økt kunnskap om det å være transperson. Forelderen har avfeid dette med at «det kan sikkert gjelde for noen, men ikke for deg». Gaute reflekterer over hva han tror var årsaken til at forelderen reagerte på denne måten:

Det var en gang h*n gråt.. eller vi snakket litt om det. Det er sjeldent h*n har gjort. Da sa h*n at h*n var så redd for at jeg ikke kunne bli likt, at folk syntes jeg var ekkel og rar. Det var veldig sårende, men før har h*n også sagt ting som at jeg ikke kommer til å finne noen som liker meg, og jeg kommer ikke til å få kjærlighet og sanne ting. Men det er vel en redsel for at jeg ikke skal få det. H*n er redd for å la barnet sitt gjøre noe for at det ikke får kjærlighet. Jeg tror kanskje det ligger noe der selv om det er veldig motsigende.

Gaute viser at han har mange ressurser i seg ved at han påtar seg et opplæringsansvar overfor forelderen, selv om forelderen ikke klarer å ta det inn over seg. Det er tenkelig at ungdommer som ikke har slike ressurser vil kunne velge en strategi som fører til å bli mer usynlig i møte med familie og nettverk, og dermed ville kunne «gå tilbake i skapet». Gaute uttrykker at selv om han forsøkte å få forelderen til å forstå ham bedre, var det først da han flyttet hjemmefra han opplevde å kunne uttrykke seg slik han ville, for da opplevde han ikke lengre å måtte ta hensyn til andre. Stokke, et. al (2018, s 38) beskriver at det noen ganger er nødvendig å

løsrive seg fra miljøer med holdninger som begrenser utvikling av skeiv identitet for å kunne oppleve å ha god livskvalitet.

Gautes ene forelders motstand kan forstås i lys av bekymring for og beskyttelse for barnet sitt, slik som han selv tolker det. Forelderens motstand kan tolkes som en feilslått handling av hva som er Gaute sitt beste. Det er tenkelig at foreldre vil kunne oppleve økt stress og bekymring for barna med bakgrunn i homonegativitet barnet kan utsettes for. I 2017 gjennomførte barne- og ungdomsdirektoratet (2019) en undersøkelse av holdninger til lhbt-personer i befolkningen. 1 av 5 uttrykte bekymring for å ha et barn som var lesbisk, homofil eller transperson. Det var færre som var bekymret for å ha et voksent barn som brøt med normene for kjønn og seksualitet, noe barne- og ungdomsdirektoratet så i sammenheng med at bekymringene kan handle om at barnet kan bli mobbet eller få redusert livskvalitet. Det er samtidig viktig å presisere at forskning viser at støtte og annerkjennelse fra foreldre er en viktig beskyttelsesfaktor for barn og unge som bryter med normer for kjønn og seksualitet (Van der Ros, 2013, s 82). Forskning viser at manglende støtte, og forsøk på å endre barnets opplevelse av kjønn kan føre til dårligere psykisk helse i barne- og ungdomsårene (Ryan, Toomey, Diaz & Russel, 2018). Dette er også noe som fremkommer i intervjuene, da informantene uttrykker viktigheten av at foreldrene forstår at de ikke kan forandre barnets seksuelle orientering, kjønnsuttrykk og kjønnsidentitet, og at det er noe de må forsone seg med.

Erfaringer med profesjonelle hjelpere

Informantene har ulike erfaringer med profesjonelle hjelpere. Én informant har aldri vært i kontakt med fastlege, én informant har kun vært hos fastlege, mens tre av informantene har vært hos fastlege og psykolog. Det som er felles for alle er at de har gått mange år på skole og forholdt seg til blant annet lærere, sosiallærere og skolehelsesykepleiere. Ansatte i skolesektoren og i helsesektoren er i posisjoner hvor de har et særegent ansvar for å ivareta barn og unges helse og trivsel (Helsedirektoratet, 2019). Erfaringene informantene har med ansatte i skolesektoren samt helsesektoren utgjør til sammen mye erfaring om hva som bidrar til at de føler seg trygge nok til å kunne åpne opp om kjønn og seksualitet overfor profesjonelle hjelpere. I materialet fremstår *kunnskap* og *holdning* som fremtreende for om informantene har turt eller ønsket å åpne seg overfor profesjonelle hjelpere og om de har opplevd å bli møtt på en god måte.

Profesjonelle hjelpere og kunnskap

Informantene forteller om store forskjeller når det kommer til kunnskap om kjønn og seksualitet i møte med profesjonelle relasjoner. Informantene i dette materialet nevner ofte språk og kunnskap som noe som «åpner» og «lukker» for om de ønsker eller tør å være åpen om kjønn og seksualitet med hjelpere de møter.

Det tilbudet vi hadde hvis man ville snakke med noen på skolen, var gjennom helsesøstera. Det var hun som hadde hatt seksualundervisningen så da, liksom, det hadde jeg ikke så lyst til. Ja...Jeg tenkte at hun sikkert ikke visste så mye om det, og var så ikke veldig interessert eller hjelpsom med det (Sara)

Som tidligere beskrevet erfarte informantene en usynliggjøring av skeiv seksualitet gjennom skoleløpet, ved at det var lite eller ingen fokus på forskjellige seksuelle relasjoner og identiteter på skolen. Informantene trekker blant annet frem en svært mangelfull seksualundervisning der fokuset kun var på relasjonen mellom mannen og kvinnen. Ingen av informantene oppgir at de noensinne følte de kunne snakke med lærere eller helsesykepleier på skolene om egne opplevelser av kjønn og seksualitet.

Jeg var redd for om de ville forstå, hva kunne de gjøre for meg. Så ble det til at jeg holdt det for meg selv og jeg forsøkte å finne ut av det alene. Det var jo ganske tungt å holde det for seg selv, for det var en stor tyngde over skuldrene mine, en bekymring på en måte (Peder).

Dersom seksualundervisningen og dagligdagse samtaler oppfattes som heteronormative er det forståelig at barn og unge ikke ønsker å ta opp temaer knyttet til kjønn og seksualitet. Dette kan ses i lys av at mange skeive tar en bevisst vurdering på om de vil avsløre opplevelse av kjønn eller seksuell orientering. De opparbeider seg en ekspertise på å «navigere egen åpenhet» ved å vurdere hvor det er trygt, og hvor det er mest hensiktsmessig å være *usynlig*.

Gaute fortalte for første gang at han var «født i feil kropp» til en skolepsykolog som hadde begrenset kunnskap om det å bryte med normer for kjønn og seksualitet. Gaute opplevde selv å måtte forklare hva det innebar, og ba deretter om å bli henvist til noen som hadde kunnskap om temaet. Louise derimot har gått til en psykolog som hun opplevde hadde mye kunnskap om det å ikke identifisere seg med kjønn tildelt ved fødsel, hun beskriver hvor fint det var å kunne åpne seg allerede i den første samtalen.

Han hadde mye forståelse for transpersoner. I første møte så klarte han å få meg til å åpne opp, og fikk meg til å snakke. Det er en av de beste tingene som har skjedd. Under hele min prosess har jeg møtt han flere ganger, så har han hjulpet meg med

vanskelige spørsmål, og stilt meg vanskelig spørsmål om livet mitt på en måte som jeg ikke kan fortelle foreldrene mine. Han var egentlig bare veldig rett på sak. Han prøvde ikke å gå vekk fra det, eller snakke om noe annet.

I samtalene oppfordret psykologen Louise også til å utforske ulike grenser ved å blant annet bruke klær som samsvarte med det kjønnet hun identifiserte seg med. Louise forteller at samtalene hos psykologen og det å utforske grensene bidro til at hun ble tryggere på at det ikke bare var en fase og at hun identifiserte seg som kvinne. Forskningsrapportene «Alskens folk» og «Skeives levekår i Agder» viser at Gautes opplevelse med hjelpeapparatet er mer vanlig enn den Louise beskriver (Van der Ros, 2013 & Stokke et.al, 2018). Rapportene viser til generell kunnskapsmangel særlig knyttet til kjønnsidentitetstematikk.

Peder har gått til en psykolog og har opplevd det som uproblematisk å fortelle om seksuell orientering i terapien. Han har ikke opplevd å ha blitt møtt med fordommer eller negativitet, men skulle ønske at det hadde vært større fokus på seksuell orientering.

Det har vært litt mangel på forståelse kanskje. De har ikke fokusert så mye på det. Det er sikker veldig individuelt hvor mye det betyr, men av og til skulle jeg ønske at de på eget initiativ kunne snakke litt mer om legning. For meg var, og er det en stor del av meg, og noe som har vært problematisk. De kunne spurt meg om jeg hadde noen negative erfaringer med legningen, og hva jeg følte om det. Det har vært jeg som har tatt initiativ da, for jeg har vært hos psykolog nettopp på grunn av legningen min, eller ikke legningen min, men på grunn av det som har skjedd (Peder).

Det Peder belyser her kan tolkes ut fra at psykologen ønsker å alminneliggjøre det å være skeiv. Det å ikke belyse tematikken kan forstås som at psykologen ser på det å være skeiv som helt naturlig, noe som i seg selv er en viktig og positiv holdning. Samtidig så bidrar denne holdningen til at Peder er den som har måtte tematisert seksuell orientering som en utfordring i terapitimer. Prøytz (2006, s 173) beskriver at en måte å forstå manglende fokus på det å bryte med samfunnets normer i terapitimer, kan handle om at terapeuter blir opptatt av å overbevise om at hen ikke har fordommer mot det å være skeiv.

Gaute forteller om en motsatt opplevelse av det Peder beskriver. Han forteller at psykologen i for stor grad ble opptatt av kjønn og seksualitet. Gaute opplevde ikke behov for å snakke om kjønn, men psykologen førte dialogen kontinuerlig dit. Gaute opplevde at psykologen var veldig interessert i kjønn og stilte spørsmål fordi hun var interessert i temaet. Han opplevde at psykologen var utforskende mer av egne behov. «Det er viktig at behandlere ser behovet ditt.

Jeg er ikke bare kjønn, det er mer enn bare kjønn å snakke om». Gaute uttrykker at psykologen kanskje heller burde gått på en forelesning om kjønn istedenfor å spørre han.

Informantenes beskrivelser kan tolkes i lys av at tematikken har blitt over- og underkommunisert i terapien, som kan forstås i lys av mangel på kunnskap. Det å *underkommunisere* tematikken kan handle om at en ikke har kjennskap til hvilke utfordringer skeive kan møte på i dagens samfunn. I forskningsrapporten «Skeive livsløp» bemerkes det viktigheten av å ikke tolke den økte toleransen i samfunnet som ensbetydende med at det er uproblematisk å være skeiv (Eggebo, et.al, 2019, s 69). Det å *overkommunisere* tematikken kan handle om det Gaute belyser, at psykologen spør av egen interesse. Overkommunisering kan også tolkes ut fra en forståelse om at fordi en bryter med samfunnets normer for kjønn og seksualitet så vil psykologen kunne tolke alle utfordringer i personens liv til kjønn og seksualitet. Dette er noe som tematiseres i forskningsrapporten «Den eneste skeive i bygda». Det rettes fokus på det å vegre seg å fortelle om seksuell orientering i frykt for at psykiske utfordringer skal tolkes i lys av seksuell orientering. Stubberud, Prøitz og Hamidiasl (2018, s 22) beskriver at for noen er kjønn og seksualitet helt sentralt og tett knyttet opp til hvordan de har det psykisk og fysisk, mens for andre så handle helseplagene om noe annet. Dette belyser viktigheten av det ikke finnes en «fasit» på hvordan snakke om kjønn og seksualitet, og hvordan samfunnets normer virker inn på behov en måtte ha i møte med profesjonelle relasjoner.

Et viktig og sentralt tema som går igjen, og som tidligere er beskrevet, er informantenes fortellinger om at samfunnets forståelse av kjønn og seksualitet oppleves for snever og rigid, og at det er derfor normer så lett brytes. Jo, mer aksept for mangfold i samfunnet, desto færre vil oppleve at de bryter med normene. Dette er noe informantene er opptatt av at profesjonelle hjelpere skal ha kunnskap om. Det er ikke skeivheten som er problemet, men det er samfunnet som gjør det vanskelig å være den man er. Peder uttrykker at han opplevde å bli møtt på en god måte, ved at «skylden» ble plassert der den skulle.

Ja, det er jo når jeg har vært hos psykolog, i forhold til lav selvtillit, i forhold til legningen at jeg opplevde å miste alle vennene, så sier de at det ikke har noe med deg å gjøre. Det har alt med dem å gjøre, og ingenting med deg å gjøre. Det var ganske godt å få høre at det ikke var min feil. Jeg er den jeg er og hvis folk ikke kan akseptere det så er det kanskje best å ikke ha sånne venner, kan jo ikke kalle de venner heller.

Profesjonelle hjelpere og holdninger

Som beskrevet overfor trekker informantene frem *holdninger* som en avgjørende faktor for om de ønsker å være åpne om kjønn og seksualitet overfor profesjonelle relasjoner.

De beskriver det å være åpen, nysgjerrig og ikke-dømmende som noe av det mest sentrale for å både ønske og tørre å åpne seg om kjønn og seksualitet.

Man kan vise mye uten å bruke ord. Man kan vise respekt og man kan vise at man forstår noen uten at man trenger å si det. Eller man kan si det også merker man at det ikke er sant. Så det er ikke noe man kan lese seg opp på, det er noe man må tilnærme seg (Gaute).

Flere av informantene uttrykker en forståelse for at ikke alle profesjonelle har inngående kunnskap om det å bryte med normer for kjønn og seksualitet, men at det da er viktig at hjelpere er ærlige om det. Informantene uttrykker at det er viktig at profesjonelle er i stand til å lytte og ikke ilegge mening eller anta noe ut fra det som blir fortalt.

Selv om du ikke gjør det selv (bryter med normene), er det viktig å vite hvordan man kan møte andre på en god måte og ikke gå i fella hvor du bruker ord som kan være veldig ekskluderende eller homofobiske. Du må vise at du er der for å lytte og ikke for å dømme eller definere den andre. Number one; aldri døm, aldri definer, lytt hvis du ikke vet hva du skal gjøre, vis at du er der, vis at du bryr deg (Benjamin).

En av informantene beskriver at det er viktig at hjelpere er seg selv, og ikke oppfører seg annerledes eller tilpasser seg i møte med mennesker som har en annen seksuell orientering. Informanten beskriver at det kan handle om noe så lite som at en heterofil får et klapp på skulderen mens en homofil strykes på skulderen fordi en har en stereotypisk oppfatning om at homofile er mer sensitive enn heterofile.

Gaute beskriver at de psykologene han har hatt best dialog med er de som er rolige og snakker åpent uten å ha mange skjemaer foran seg som skal fylles ut. Gaute liker at det er samtalen som er i fokus hvor også psykologen kommer med innspill og egne tanker. Han beskriver at det er viktig å bli møtt med nysgjerrighet fremfor en holdning som sier «dette vet jeg alt om». Gaute belyser her betydningen av at profesjonelle relasjoner har en ydmykhet og respekt for den enkeltes opplevelser og at mening og sannhet ikke er noe som den profesjonelle skal finne frem til og avdekke. En måte å kunne imøtekomme dette behovet er at den profesjonelle hjelper innehar en «ikke-vitende holdning», noe som handler om å ha en holdning om at klientene er eksperter på egne liv (Frøyland, 2017). Frøyland beskriver at en ikke vitende

holdning handler om å være der klienten er, og ikke der terapeuten mener at klienten skal være.

Det som er viktig er at man vet at man kan få den gode samtalen. Hvis man har noe på hjertet så må man vite at den du sier det til responderer, og ikke bare «eeeh» og trekker seg unna. Det må være en åpenhet for å kunne fortelle hva som helst, og vite at den du snakker med ikke dømmer. Det er spesielt viktig å ikke komme med utsagn som «er du sikker på at det kanskje ikke bare er en fase» (Benjamin).

Det Benjamin her trekker frem kan forstås i lys av viktigheten av at den profesjonelle evner å vise empati i møte med barn og unge. Frøyland (2017) beskriver at empati innebærer blant annet å forsøke å sette seg inn i andres ståsted, både med tanker og følelser. Empati er noe som vises gjennom *hva* vi sier og *hvordan* vi sier det. Det å bli møtt med usikkerhet, tilbaketrekking eller utsagn som «er du sikker på at det kanskje ikke bare er en fase» vil kunne oppleves som krenkende, og barnet/ungdommen vil kunne bli overlatt til seg selv med sine tanker og følelser. Ved å innta en ikke-vitende holdning vil en kunne være mer lydhør overfor hva barn og unge forteller, i tillegg til å være lydhør overfor egne tanker, følelser og fordommer.

En av informantene har opplevde å bli møtt med lite kunnskap hos barne- og ungdomspsykiatrisk poliklinikk. Han måtte ta en fysisk test hvor blant annet balansen ble testet før henvisning til Rikshospitalet kunne sendes. Informanten forteller at til tross for psykologens manglende kunnskaper om det å bryte med normer for kjønn og seksualitet, likte han å snakke med denne psykologen og begrunner det med at vedkommende var både åpen og ivaretagende.

Flere av informantene trekker frem at kunnskap er viktig, men at det er minst like viktig at profesjonelle uttrykker at det er trygt å snakke uten å bli dømt. De beskriver det at terapeuten er komfortabel med å snakke om kjønn og seksualitet er noe av det viktigste for at de selv ønsker å åpne seg opp. Med bakgrunn i dette så kan det være sentralt å stille spørsmål ved om manglende kunnskap om kjønn og seksualitet delvis kan kompenseres av væremåte og empati i møte med barn og unge. Det er beskrivelser i materialet som viser at noen av legene og psykologene de har hatt kontakt med ikke alltid har vært oppdaterte og bevisste på hvordan språk og terminologi virker, noe som kunne bidratt til krenkelse. Louise beskriver «*Han (fastlegen) hadde veldig morsom ordbruk, han sa avvikende, folk med avvikende identitet. Og snakket han om en kvinne som var lesbe, veldig sånn underlig språkbruk*». Louise uttrykker

hun hadde et godt forhold til legen noe som medførte at selv om legen sa mye feil, så betydde det ikke så mye. Hun opplevde at legen til neste samtale hadde oppdatert seg på begreper og terminologi og brukte da mer «riktige» ord. Louise opplevde det på en positiv måte at legen selv tok initiativ til å sette seg bedre inn i gjeldende terminologi. Benestad og Pristed (2015) beskriver at det ligger en stor annerkjennelse i det å bli møtt med omfattende og adekvat ordforråd.

Kapittel 6 Oppsummering og Avslutning

Informantene har fortalt rikt og detaljert om både om sine erfaringer med det å bryte med normer for kjønn og seksualitet, men også prosessen med å forstå seg selv og det å komme ut. De har kommet med utdypende beskrivelser om møter med familie og samfunn for øvrig, samt møte med profesjonelle hjelpere. I det følgende vil andre del av studiens problemstilling besvares ved å trekke frem noen oppsummerende elementer fra informantenes erfaringer med det å bryte med samfunnets normer for kjønn og seksualitet og se det i lys av hvordan disse erfaringene kan bistå profesjonelle hjelpere i møte med barn og unge. Avslutningsvis vil jeg komme med noen oppsummerende refleksjoner av studiens funn samt en konklusjon av studien.

Profesjonelle hjelpere

Som beskrevet tidligere er skeives behov for hjelp like forskjellig som befolkningen forøvrig, samtidig er det grunn til å tro at det er noen faktorer som bidrar til gode møter mellom profesjonelle hjelpere og unge skeive slik at de opplever å få god hjelp. Informantene i denne studien beskriver noen elementer som vil kunne bidra til å skape trygge rammer slik at de kan forstå og utforske eget kjønn og egen seksualitet. Spesielt løftes det frem behovene av at profesjonelle hjelpere snakker med et inkluderende språk, har kunnskap om hvilke utfordringer skeive kan oppleve og er bevisst egne og samfunnets normer og fordommer.

Inkluderende språk

Informantene i studien trekker frem hvordan heteronormativiteten i samfunnet på ulike måter har påvirket dem. I barne- og ungdomsårene opplevde informantene en usynliggjøring av skeiv seksualitet og identitet. Det var ingen som snakket med dem om det eksisterende mangfoldet av kjønn og seksualitet, noe som førte til en opplevelse av å være annerledes.

Informantenes beretninger er et signal om at profesjonelle hjelpere må tilegne seg kunnskap slik at de bruker et inkluderende språk i møte med barn og unge. Inkluderende språk kan omhandle å snakke om ulike måter å forstå kjønn og seksualitet på. På den måten kan barn og unge utvikle en forståelse av de det opplever og føler, og sette det i en sammenheng uten å oppleve at det de føler er «feil». Ved å tilby et språk av der ulike måter å «gjøre» kjønn og seksualitet på anerkjennes, der alle former for kjønn og seksualitet er likestilte, vil dette kunne bidra til at barn og unge opplever seg inkluderte og anerkjente.

I møte med nye bekjenskaper, inkludert profesjonelle relasjoner, er det flere av informantene som beskriver at de alltid må foreta en vurdering av om det er trygt eller ikke å fortelle om kjønn og seksualitet. Mange blir eksperter på å «navigere egen åpenhet», og uttrykker at dersom profesjonelle evner å utstråle at «her er det trygt å snakke», vil det kunne ha en påvirkning på om de ønsker eller tørr å åpne seg eller ikke. Det å ha et inkluderende språk i den profesjonelle samtalen vil kunne bidra til en opplevelse av å kunne snakke trygt. Det handler både om språket en bruker, som det å ikke anta noe om barn og unges kjønn og seksualitet før de eventuelt sier noe om det selv. Det å slippe å bli konfrontert med heteronormativitet og måtte justere og rette opp i forventningen at man er heterofil og ciskjønn vektlegges i informantenes fortellinger. Inkluderende språk kan føre til at barn og unge hverken opplever å måtte være «usynlige» eller bli «selvlysende» i møte med profesjonelle hjelpere.

Helt konkret kan «inkluderende språk» oppsummeres med at profesjonelle hjelpere må lære seg og få kunnskap om og ikke minst anerkjenne mangfoldet av ord og begreper som rommer kjønns- og seksualitetsmangfoldet i samfunnet. Uten å ha kjennskap til mangfoldet av begreper som eksisterer vil det være utfordrende å snakke på en inkluderende måte.

Kunnskap

For mange kan ungdomstiden generelt være preget av stress og usikkerhet. I tillegg til det man kanskje kan omtale som utviklingsbetinget stress ved å være ungdom vil skeive barn og unge kunne oppleve ekstra utfordringer ved at de bryter med normene for kjønn og seksualitet. I informantenes fortellinger fremstår det betydningsfullt å bli møtt av noen som vet hvilke utfordringer og tilleggsbelastninger skeive kan oppleve. Kunnskapen hos profesjonelle hjelpere har bidratt til å redusere stress hos enkelte av informantene.

Komme ut prosessen er tydelig løftet frem i alle informantenes fortellinger, og noe som kan være viktig å etterspørre i møte med barn og unge. Det er ikke slik at alle skeive opplever denne prosessen som vanskelig, men det å etterspørre hvordan prosessen har vært for den enkelte kan være essensielt for å åpne opp for mulighet til å fortelle om egne opplevelser. Informantene beskriver også møter med homonegativitet i samfunnet, og utfordringer i relasjon til deres familier. Ved at den profesjonelle hjelperen oppmuntrer til samtaler om utfordringer skeive kan oppleve, uten å over eller underkommunisere betydningen av kjønn og seksualitet, kan dette bidra til å støtte barn og unge til å sette ord på det de opplever, noe som kan redusere stress og vanskelige følelser. I materialet fremkommer det eksempel på hvor viktig det var å få bekreftelse på at homonegativitet ikke handler om den enkelte person, men at det må ses i sammenheng med at samfunnets normer for hva som anses som normalt kan oppfattes som for snever.

Ved at profesjonelle hjelpere har kunnskap om kjønn og seksualitet og hva som kan bidra til en positiv utvikling av skeiv identitet, vil det kunne medvirke til å skape trygge rammer slik at unge kan utforske eget kjønn og egen seksualitet. Samtidig må utfordringer barn og unge opplever knyttet til det å bryte med samfunnets normer for kjønn og seksualitet, ses i sammenheng med minoritetstress. Av den grunn kan ikke barn og unges utfordringer kun hjelpes i møte med det enkelte barn og ungdom, men hjelpen må rettes ut mot familie og nettverk. Som tidligere beskrevet hevder Van der Ros (2013) at uhensiktsmessige handlinger ofte handler om mangel på kunnskap og ikke uvilje, så ved å øke kunnskapen i den unges familie og nettverk er det grunn til å tro at minoritetstress vil kunne reduseres. Ved at foreldre og nettverk tilegner seg kunnskap om hva som kan bidra til at barn og unge utvikler en trygg identitet, vil barn kunne bli møtt på en bedre måte av foreldre.

Fordommer

Informantene trekker frem betydningen av å bli møtt på en fordomsfri måte. De beskriver det å være åpen, nysgjerrig og ikke dømmende som noe av det mest sentrale for å både ønske og tørre å åpne seg om kjønn og seksualitet. Holdninger, normer og fordommer fører ofte med seg stereotypiske oppfatninger og beskrivelser, noe informantene har flere opplevelser med. Mange som jobber tett på mennesker vil kunne ha en oppfatning av en selv ikke har fordommer mot skeive, og at en selv snakker både på en fordomsfri og inkluderende måte. Som vist til tidligere, viser forskning at manglende bevissthet og prioritering til å diskutere og

snakke om tematikken på arbeidsplassen ubevisst kan føre til diskriminering og mangelfulle tjenester for skeive.

Det at hjelpere er normkritiske og normbevisste kan bidra til at barn og unge som bryter med normer for kjønn og seksualitet ikke opplever seg stigmatiserte og misforståtte. Informantene trekker frem viktigheten av å bli møtt med anerkjennelse og ikke skepsis eller fordommer. Det å inneha en mangfoldskompetanse vil kunne bidra å skape trygge og respektfulle atmosfærer der barn og unge kan være åpne om og utforske egen identitet.

Oppsummerende refleksjoner rundt det heteronormative samfunnet

I denne studien etterspørres unge voksnes opplevelser med å bryte med samfunnets normer for kjønn og seksualitet, der det heteronormative samfunnet utgjør en gitt ramme både for intervju og analyse. Heteronormativitet er et eksisterende og dypt omgripende fenomen på alle nivåer i samfunnet og noe skeive møter og erfarer på de fleste arenaene de ferdes, og som derfor kan påvirke den enkeltes psykiske og fysiske helse og livskvalitet. Samtidig kan det være sentralt å utfordre forståelsen av dette begrepet, da det kan oppfattes som et fastlåst og statisk fenomen. Gjennom de siste tiårene har den generelle forståelsen av kjønn og seksualitet i samfunnet utviklet seg og fremstår i dag som romsligere og mindre rigid enn tidligere. Dette viser seg ved at mange i det norske samfunnet i dag anser det å bryte med normer for seksualitet som likestilt med å være heterofil, og det er en økende oppslutning om dette. Begrepet heteronormativitet reflekterer andre brudd på normen i dag enn hva det gjorde på 80-90 tallet. Holdningene til det å bryte med normer for kjønn anses som mer belastende enn det å bryte med normer for seksualitet i dagens samfunn. Samtidig har det også vært en viktig og positiv utvikling da verdens helseorganisasjon har gjort endringer i diagnosesystemet knyttet til forståelse av kjønn. Diagnoseendringene har ført til at to-kjønnsforståelsen i stor grad er borte, noe som blant annet innebærer at kjønnsidentitet nå i større grad kan forstås som flytende og noe vi gjør, fremfor noe vi er født som.

Ved å forstå heteronormativiteten i samfunnet som et bevegelig fenomen som har utviklet seg mye de siste tiårene, er det grunn til å håpe at det vil fortsette å utvikle seg ytterligere de neste årene da det rettes mer og mer fokus på mangfold i politikk, kultur, lovverk og samfunnslivet for øvrig. I en tale i 2016 uttalte Kong Harald at «Nordmenn er jenter som er glad i jenter,

gutter som er glad i gutter, og jenter og gutter som er glad i hverandre». Denne talen fremstår som symbolsk markering av at det å være skeiv likestilles med å være heterofil.

Samtidig så er det fortsatt en vei å gå før det å være skeiv ikke er ensbetydende med å være normbrytende. Selv om kjønn og seksualitet de siste tiårene har blitt romsligere og mindre rigid, er det fortsatt mange som erfarer alvorlige utfordringer i møte med heteronormen både i familie, nettverk og samfunnet for øvrig, og det fins til enhver tid sterke krefter som aktivt motvirker forhold de mener avviker fra de de hevder er naturgitt og moralsk riktig. Som profesjonell hjelper kommer man i kontakt med mange mennesker, både barn, unge og voksne men også kollegaer og andre fagpersoner. Ved å inneha en bevisst normkritisk tilnærming i disse møtene kan man utfordre og bekjempe normer som bidrar til andregjøring, ekskludering og diskriminering. Ved å ha en forståelse om at negative handlinger ofte handler om uvitenhet, er det grunn til å tro at dersom uvitenheten i samfunnet avtar vil det kunne flytte grensene for hva som anses som normalt, og dermed også hva som anses som normbrytende.

Som heterofil og ciskjønn så tilhører jeg en «privilegert» gruppe i den forstand at jeg ikke bryter med normer for kjønn og seksualitet og opplever dermed heller ikke å bli misforstått eller feiltolket av omgivelsene. Jeg har ingen erfaring med å bli utsatt for sanksjoner og diskriminering med bakgrunn i kjønn eller seksualitet. Mine antagelser, holdninger og kunnskap har endret seg gjennom denne prosjektperioden noe som kan forstås i lys av at jeg har tilegnet meg ny kunnskap om kjønn og seksualitet både ved å snakke med informantene og å lese faglitteratur på et felt jeg hadde lite kunnskap om fra før. Denne prosessen har gjort meg bevisst på at jeg, uten viten og vilje, tidligere har bidratt til å marginalisere skeive personer fordi jeg ikke har tematisert eller snakket tilstrekkelig om kjønn og seksualitet i møte med barn, unge og deres familier samt i møte med kollegaer. Samtidig har kunnskapen styrket meg til å møte fremtidige barn, unge og voksne med en økt mangfoldskompetanse.

Konklusjon

Jeg har i denne studien forsøkt å undersøke hvilke erfaringer unge voksne som bryter med normer for kjønn og seksualitet har med familie og profesjonelle hjelpere, og besvare hvordan disse erfaringene kan bidra til at barn og unge kan oppleve bedre hjelp og økt forståelse fra profesjonelle hjelpere. Jeg har også ønsket å synliggjøre og skape en bevissthet rundt hvilke

konsekvenser samfunnets normer for kjønn og seksualitet kan medføre, og på den måten forhåpentligvis bidratt til en økt forståelse av viktigheten av at profesjonelle hjelpere tilegner seg nødvendig kunnskap for å skape trygge og inkluderende rom for barn og unge.

Det er ikke mulig, og kanskje heller ikke hensiktsmessig å komme med en absolutt konklusjon ut fra en kvalitativ undersøkelse med fem informanter. Samtidig er det grunn til å tro at informantenes fortellinger og beskrivelser av sin livsverden i denne studien er noe flere kan kjenne seg igjen i, og relatere seg til da den sammenfaller med annen forskning på området. Studien belyser at det å komme ut fortsatt er noe barn og unge som bryter med normer for kjønn og seksualitet må gjøre, og at det er noe som kan medføre økt stress spesielt i perioden før de kommer ut. Videre belyser den at det å bryte med normer for kjønn og seksualitet bærer med seg noen utfordringer som heteroseksuelle og cispersoner ikke nødvendigvis møter. Samtidig betyr ikke det at det bare er utfordringer ved det å være skeiv. Det å rette fokus på opplevelser og erfaringer ved det å bryte med normer for kjønn og seksualitet, kan bidra til å opprettholde en diskurs om at det å være skeiv som noe annerledes. Ved å rette fokus på tematikken kan det bli «selvlysende» som Ohnstad beskriver. Samtidig så er utfordringer ved det å være skeiv i dagens samfunn reelle og noe mange barn, unge og voksne «kjenner på kroppen». Selv om holdningene i samfunnet generelt peker i positiv retning er det viktig å belyse de utfordringene som eksisterer slik at kunnskap på sikt kan føre til et større mangfold av kjønn og seksualitet. Det har i studien også vært viktig å berøre og fokusere på det informantene opplever som positivt og viktig for dem i møte med familie, profesjonelle hjelpere og samfunn for øvrig. Informantenes konkrete beskrivelser av hva som bidrar til positiv utvikling av skeiv identitet er viktig kunnskap å ha med seg i møte med alle barn, unge og voksne vi møter.

Studien omfavner et stort tema, og et felt med mange komplekse sammenhenger. Dette kan forstås som en av studiens svakheter siden det er vanskelig å gi kompleksiteten tilstrekkelig oppmerksomhet. Samspillet av andre kategorier så som kjønn, rase, etnisitet, religion, sosial klasse, seksuell orientering og funksjonsevne har ikke blitt tematisert i dette arbeidet, men er et samspill som en kan anta utløser ytterligere kompleksitet og en rekke andre utfordringer for den enkeltes liv og relasjoner til familie og profesjonelle hjelpere. I lys av denne studiens konklusjon om nødvendigheten av økt kunnskap for oss profesjonelle hjelpere, ønsker jeg meg mer kunnskap om hvordan disse aspektene samvirker og påvirker hverandre.

Litteraturliste

- Anderssen, N. & Tone, H.(2009). *Heteronormative consensus in the norwegian same-sex adoption debate. Journal of homosexuality*, 56:1, 102-210. DOI: 10.1090/00918360802551597
- Anderssen, N og Malterud, K (2013). *Seksuell orientering og levekår*. Bergen: Uni Research. Hentet fra: <https://bufdir.no/lhbt/Dokumentside/?docId=BUF00002184>
- Almás, E. & Benestad, E.E.P (2001). *Kjønn i bevegelse*. Oslo: Universitetsforlaget
- Benestad, E.E.P & Pristed, R (2015). *Kjønn i bevegelse. Tidsskrift for Norsk psykologforening*. Hentet fra: <https://psykologtidsskriftet.no/node/10275/pdf>
- Bjørkmann, M. (2012). *Lesbisk selvtilit - lesbisk helse : utfordringer og mestringsstrategier hos lesbiske kvinner*. Phd, Institutt for samfunnsmedisinske fag, Universitetet i Bergen.
- Barne- og familiedepartementet (2001). *Levekår og livskvalitet for lesbiske og homofile i Norge (St.meld. nr. 25 (2000-2001))*. Hentet fra: <https://www.regjeringen.no/contentassets/9e533516e64d487d96a710f3821e077c/nn-no/pdfa/stm200020010025000dddpdfa.pdf>
- Barne- og likestillingsdepartementet (2008). *Bedre livskvalitet for lesbiske, homofile, bifile og transpersoner 2009- 2012*. Regjeringens handlingsplan. Hentet fra: https://www.regjeringen.no/globalassets/upload/bld/handlingsplaner/hpl_lhbt_september_2008.pdf
- Barne- og likestillingsdepartementet (2016). *Handlingsplan LHBTI: Trygghet, mangfold, åpenhet. Regjeringen handlingsplan mot diskriminering på grunn av seksuell orientering, kjønnsidentitet og kjønnsuttrykk, 2017-2020*. Hentet fra: <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/trygghet-mangfold-åpenhet/id2505393/>
- Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet (2014). *Sluttevaluering av regjeringens handlingsplan. Bedre livskvalitet for lesbiske, homofile, bifile og transpersoner 2009 - 2012 (2013)*. Hentet fra: https://www.bufdir.no/globalassets/global/nbbf/Kjonn_identitet/Sluttevaluering_av_Regjeringens_handlingsplan_LHBT.pdf
- Barne- ungdoms- og familiedirektoratet (2018). *Å leve som LHBT* hentet fra: https://bufdir.no/lhbt/LHBT_og_levekar_Hva_sier_forskningen/A_leve_som_LHBT/
- Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet (2019). *Holdninger til lhbtqi-personer*. Hentet fra: https://bufdir.no/Statistikk_og_analyse/lhbtqi/Holdninger/
- Barne- ungdoms- og familiedirektoratet (2020). *lhbtqi-ordlista*. Hentet fra: https://bufdir.no/lhbt/LHBT_ordlista/#heading11861
- Butler, J. (1990). *Gender Trouble. Feminism and the Subversion of identity*. New York: Routledge. Hentet fra: <https://ebookcentral-proquest-com.ezproxy.hioa.no/lib/hioa/detail.action?docID=710077>.

- Bolstad, S-H (2019). ICD-11: Helse til alle kjønn. *Tidsskrift for Norsk psykologforening*. Hentet fra: <https://psykologtidsskriftet.no/kronikk/2019/02/helse-til-alle-kjonn>
- Bristowe, K., Hodson, M., Wee, B., Almack, K., Johnson, K., Daveson, B.A., & Harding, R. (2008). *Recommendations to reduce inequalities for LGBT people facing advanced illness: ACCESSCare national qualitative interview study*. *Palliative medicine*, Vol 32(1) 23-25. <https://doi.org/10.1177/0269216317705102>
- Eggebø, H., Stubberud, E & Anderssen, N (2019). *Skeive livsløp. En Kvalitativ studie av levekår og sammensatte identiteter blant lhbtis-personer i Norge*. Nordlandsforskning. Hentet fra: <http://www.nordlandsforskning.no/publikasjoner/skeive-livsløp-en-kvalitativ-studie-av-levetkar-og-sammensatte-identiteter-blant-lhbtis-personer-i-norge-article5856-152.html>
- Fladmoe, A, Nadim, M. & Birkvad, S.R (2019). *Erfaringer med hatytringer og hets blant LHBT-personer, andre minoritetsgrupper og den øvrige befolkningen*. Oslo: I. f. samfunnsforskning. Hentet fra: https://bibliotek.buudir.no/BUF/101/Erfaringer_med_hat_ytringer_og_hets_blant_LHBT_personer_andre_minoritetsgrupper_og_den_ovrige_befolkningen.pdf
- Frøyland, L (2017). *Systemisk samtale. Psykososialt samarbeid med barn, ungdom og foreldre*. Bergen: Fagbokforlaget
- Giertsen, M (2019). Heteronormativity Prevails: A Study of Sexuality in Norwegian Social Work Bachelor Programs. *Journal of Social Work Education*, 55(1) Hentet fra: <https://doi.org/10.1080/10437797.2018.1498415>
- Hegna, K., Kristiansen, H.W., og Moseng, B.U (1999). *Levekår og livskvalitet blant Lesbiske kvinner og homofile menn*. NOVA Rapport 1/1999. Hentet fra: http://www.nova.no/asset/6857/1/6857_1.pdf
- Helsedirektoratet (2014). *Handlingsplan for forebygging av selvmord og selvskading 2014-2017* (handlingsplan IS2182) Hentet fra: https://www.regjeringen.no/contentassets/62bf029b047945c89b294f81a7676b04/handlingsplan_selvmord_300414.pdf
- Helsedirektoratet (2019). *Helsestasjons- og skolehelsetjenesten: Samhandling med skole* (kapittel 5.1). Hentet fra: <https://www.helsedirektoratet.no/retningslinjer/helsestasjons-og-skolehelsetjenesten/skolehelsetjenesten-520-ar/samhandling-med-skole>
- Hope, K & Neby, S (2010). *Kartlegging av familievernets og barnevernets tjenestetilbud til lesbiske, homofile, bifile og transpersoner*. Bergen: Uni Rokkansenteret
- Klein, K., Holtby, A., Cook, K. & Travers, R (2015). Complicating the Coming Out Narrative: Becoming Oneself in a Heterosexist and Cissexist World, *Journal of Homosexuality*, 62:3, 297-326
- Kvale, S., & Brinkmann, S. (2015). *Det kvalitative forskningsintervju*. 3 utgave. Oslo: Gyldendal

- Legate, N., Ryan, R.M., & Weinstein, N (2012). Is coming out always a «good thing»? Exploring the relations of autonomy support, outness, and wellness for lesbian, gay and bisexual individuals. *Social psychological and personality science*, 3 (2), 145-152
Hentet fra: <https://doi-org.ezproxy.hioa.no/10.1177/1948550611411929>
- Lie, A.K. & Slagstad, K (2018). Diagnosens makt. *Tidsskriftet den norske legeforening*.
Hentet fra: <https://tidsskriftet.no/2018/06/leder/diagnosens-makt>
- Likestillings – og diskrimineringsloven (2017). Lov om likestilling og forbud mot diskriminering. (LOV-2017-06-16-51). Hentet fra:
<https://lovdata.no/dokument/NL/lov/2017-06-16-51>
- Malterud, K. & Bjørkman, M (2013). *Sekusell orientering og levekår* Bergen: Uni Helse.
hentet fra; <https://bufdir.no/lhbt/Dokumentside/?docId=BUF00002184>
- Mayer, IH. (2003). Prejudice, social stress, and mental health in lesbian, gay, and bisexual populations: Conceptual issues and research evidence. *I Psychological Bulletin*. 2003 Set; 129(5): 674- 697
- Mellingen, H (2013). *Fra smertespråk til lykkenormativitet. Kjønn, seksualitet og religiøs identitet i et performativetsperspektiv*. Kristiansand: Universitetet i Agder
- Prøytz, A. (2006). Er kunnskap undervurdert i terapi med lesbiske? I Ohnstad, A., & Malterud, K. (red) *Lesbiske og homofile i møte med helse- og sosialtenesta* (170-181) Oslo: Det Norske Samlaget
- Ryan, C., Toomey, R.B., Diaz, R.m., & Russell, S.t. (2018) Change Efforts With LGBT Adolescents: Implications for Young Adult Mental Health and Adjustment, *Journal of Homosexuality*, DOI: 10.1080/00918369.2018.1538407
- Røthing, Å., & Svendsen, S.H. (2009). *Seksualitet i skolen. Perspektiver på undervisning*. Cappelen akademiske forlag.
- Røthing, Å (2016). Normkritiske perspektiver og mangfoldskompetanse. *Bedre skole-tidsskrift for lærere*, 3 (33-37). Hentet fra:
<https://www.utdanningsnytt.no/files/2019/06/27/Bedre%20Skole%203%202016.pdf>
- Solberg, Annette (2017). *Skeiv i Helse-Norge. Kartlegging av tilbud for skeive i innlandet og helsepersonells kompetanse om seksuell orientering, kjønnsuttrykk og kjønnsidentitet* Likestillingssenteret. Hentet fra: https://s3-eu-west-1.amazonaws.com/cdn.likestillingssenteret.no/wp-content/uploads/2017/06/28131713/Rapport_2017_2_Skeiv_i_HelseNorge.pdf
- Stokke, M.,Lundhaug, K., Hammeren, G., Solberg, A., & Steinland, V (2018). *Skeives levekår i Agder. En kvantitativ og kvalitativ kartlegging*. Lillehammer: Østlandsforskning Hentet fra: https://www.ostforsk.no/wp-content/uploads/2018/09/201810_Skeives_levetår_i_Agder-1.pdf

- Svendsen, S.H., Stubberud, E., & Djupedal, E (2018). Skeive ungdommers identitetsarbeid. SKAM etter homotoleransen. *Tidsskrift for kjønnsforskning*. Nr 3-2018, s 162-183 Universitetsforlaget.
- Svendsen, S & Paulsen, V (2019). *Rosa kompetanse barnevern – evaluering av kompetansehevende tiltak*. NTNU Samfunnsforskning: Trondheim. Hentet fra: <https://samforsk.no/Publikasjoner/2019/Rosa%20kompetanse%20rapport%20m%20omslag.pdf>
- Ohnstad, A. (1992). *Den rosa panteren eller en i den grå masse. Forståelse for lesbiske i terapi*. Tidsskrift for Norsk Psykologforening, 29 (4), 313-321.
- Tanggaard, L (2017). Fænomenologi som kvalitativ forskningsmetode. I Järvinen, M. & Mik-Meyer, N (Red) *Kvalitativ analyse- Syv traditioner* (81-100) København: Hans Reitzel.
- Thagaard, T. (2018). *Systematikk og innlevelse. En innføring i kvalitative metoder*. 5 utgave. Bergen: Fagbokforlaget
- Thoresen, L., Rugseth, G & Bondevik, H (2020). *Fenomenologi i helsefaglig forskning*. Oslo: universitetsforlaget
- Thorsnes, I (2016). *Rettane til LHBTI-barn i Noreg*. Vurdering og tilrådinger i lys av FN sin barnekonvensjon (LLH, Skeiv ungdom og redd barna). Hentet fra: <https://senterforlikestilling.org/wp-content/uploads/2016/03/Redd-Barna-rapport-om-LHBTI-barn-og-deres-rettigheter-i-lys-av-barnekonv....pdf>
- Van der Ros, J. (2013). *Alskens folk. Levekår, livssituasjon og livskvalitet til personer med kjønnsidentitetstematikk* Hamar: Likestillingssenteret. Hentet fra: <https://likestillingssenteret.no/wp-content/uploads/2016/02/Alskens-folk.pdf>
- Van der Ros, J (2016). Den Norske staten og transpersoner; - velferdsstaten og rettsstatens unnlatesessynder. *Idunn* 32 (03) 264-289 <https://doi.org/10.18261/issn.1504-2936-2016-03-03>
- Webster-Startton, C. (2005). *Hvordan fremme sosial og emosjonell kompetanse hos barn*. Oslo: Gyldendal Akademisk
- Wæhre, A., & Schorkopf, M. (2019). Kjønnsvariasjon, medisinsk behandling og vårt ansvar. *Tidsskriftet den norske legeforening*. Hentet fra: <https://tidsskriftet.no/2019/04/debatt/kjonnsvariasjon-medisinsk-behandling-og-vart-ansvar>

Vedlegg 1: Godkjenning fra NSD

NSD sin vurdering

Prosjekttittel

Ungdom som bryter med normer for kjønn og seksualitet

Referansenummer

562399

Registrert

20.09.2019 av Eli Synnøve Hogstad Vestmoen - s156863@oslomet.no

Behandlingsansvarlig institusjon

OsloMet - storbyuniversitetet / Fakultet for samfunnsvitenskap / Institutt for sosialfag

Prosjektansvarlig (vitenskapelig ansatt/veileder eller stipendiat)

Signe Ylvisaker, signe.ylvisaker@oslomet.no, tlf: 45217578

Type prosjekt

Studentprosjekt, masterstudium

Kontaktinformasjon, student

Eli Vestmoen, elivestmoen@gmail.com, tlf: 98457774

Prosjektperiode

23.09.2019 - 15.05.2020

Status

11.10.2019 - Vurdert

Vurdering (1)

11.10.2019 - Vurdert

Det er vår vurdering at behandlingen vil være i samsvar med personvernlovgivningen, så fremt den gjennomføres i tråd med det som er dokumentert i meldeskjemaet den 11.06.2019 med vedlegg, samt i meldingsdialogen mellom innmelder og NSD. Behandlingen kan starte.

MELD ENDRINGER

Dersom behandlingen av personopplysninger endrer seg, kan det være nødvendig å melde dette til NSD ved å oppdatere meldeskjemaet. På våre nettsider informerer vi om hvilke endringer som må meldes. Vent på svar før endringen gjennomføres.

TYPE OPPLYSNINGER OG VARIGHET

Prosjektet vil behandle særlige kategorier av personopplysninger om helse og seksuell orientering, samt alminnelige personopplysninger frem til 15.05.2020.

LOVLIG GRUNNLAG

Prosjektet vil innhente samtykke fra de registrerte til behandlingen av personopplysninger. Vår vurdering er at prosjektet legger opp til et samtykke i samsvar med kravene i art. 4 nr. 11 og art. 7, ved at det er en frivillig, spesifikk, informert og utvetydig bekreftelse, som kan dokumenteres, og som den registrerte kan trekke tilbake.

Lovlig grunnlag for behandlingen vil dermed være den registrertes uttrykkelige samtykke, jf. personvernforordningen art. 6 nr. 1 a), jf. art. 9 nr. 2 bokstav a, jf. personopplysningsloven § 10, jf. § 9 (2).

PERSONVERNPRINSIPPER

NSD vurderer at den planlagte behandlingen av personopplysninger vil følge prinsippene i personvernforordningen om:

- lovlighet, rettferdighet og åpenhet (art. 5.1 a), ved at de registrerte får tilfredsstillende informasjon om og samtykker til behandlingen
- formålsbegrensning (art. 5.1 b), ved at personopplysninger samles inn for spesifikke, uttrykkelig angitte og berettigede formål, og ikke viderebehandles til nye uforenlige formål
- dataminimering (art. 5.1 c), ved at det kun behandles opplysninger som er adekvate, relevante og nødvendige for formålet med prosjektet
- lagringsbegrensning (art. 5.1 e), ved at personopplysningene ikke lagres lengre enn nødvendig for å oppfylle formålet

DE REGISTRERTES RETTIGHETER

Så lenge de registrerte kan identifiseres i datamaterialet vil de ha følgende rettigheter: åpenhet (art. 12), informasjon (art. 13), innsyn (art. 15), retting (art. 16), sletting (art. 17), begrensning (art. 18), underretning (art. 19), dataportabilitet (art. 20).

NSD vurderer at informasjonen som de registrerte vil motta oppfyller lovens krav til form og innhold, jf. art. 12.1 og art. 13.

Vi minner om at hvis en registrert tar kontakt om sine rettigheter, har behandlingsansvarlig institusjon plikt til å svare innen en måned.

FØLG DIN INSTITUSJONS RETNINGSLINJER

NSD legger til grunn at behandlingen oppfyller kravene i personvernforordningen om riktighet (art. 5.1 d), integritet og konfidensialitet (art. 5.1. f) og sikkerhet (art. 32).

For å forsikre dere om at kravene oppfylles, må dere følge interne retningslinjer og eventuelt rådføre dere med behandlingsansvarlig institusjon.

OPPFØLGING AV PROSJEKTET

NSD vil følge opp ved planlagt avslutning for å avklare om behandlingen av personopplysningene er avsluttet.

Lykke til med prosjektet!

Kontaktperson hos NSD: Elizabeth Blomstervik Tlf. Personverntjenester: 55 58 21 17 (tast 1)

Vedlegg 2: Intervjuguide

Intervjuguide

- Gjennomgang av informasjonsbrev
  - o Konfidensialitet
  - o Hensikten med intervjuet og litt informasjon om meg
  - o Bruk av data, anonymitet, sletting av lydfil

Bakgrunn og livssituasjon

- Alder
- Bosted (tettsted, liten, medium eller stor by)
- Hva er det som gjorde at du ønsket å delta/bli intervjuet?

Der det står *** skal det fylles inn det informantene selv definerer seg som.

Litt generelt om kjønn og seksualitet:

- Hvordan beskriver du identiteten din? Både kjønnsidentitet og seksualitet/sekseuell orientering?
- Hvordan gjør det seg gjeldende i ditt liv? Både positive og negative sider?
- Hvem kjenner til ***
- Når oppdaget du selv din ***sekseuelle orientering, og/eller kjønnsuttrykk***?
- Hvor gammel var du da du fortalte noen om ***kjønn/sekseualitet*** første gang? Hvem fortalte du det til?
- Hva var viktig for deg i prosessen fra du fant ut at du ***brøt med normer for kjønn og seksualitet*** til du fortalte noen om det? Kan du si noe om hva som ville gjort det lettere for deg å fortelle om ***kjønn/sekseualitet***?

Foreldre:

- Hvor mye vet foreldrene dine om din ***Seksualitet/kjønn***?
- Når var første gang du fortalte de om din ***sekseualitet/kjønnsidentitet***?
- Hvordan reagerte de?
  - o Hvordan har deres reaksjon påvirket deg?
  - o Er det noe du skulle ønske at foreldre dine visste når du fortalte om ***kjønn/sekseualitetsidentitet***?
  - o Hva var/ville vært viktig for deg når du fortalte om ***kjønn/sekseualidentitet***?
- Hvis de ikke vet: hva tenker du er grunnen til at de ikke vet?
  - o Hvilken reaksjon ville vært viktig for deg?
- Kan du fortelle om en god og en dårlig erfaring med hvordan du ble møtt av dine foreldre knyttet til det å ***bryte med normer for kjønn og seksualitet***? hva gjorde til god/dårlig.

Hjelpeapparat:

- Hvilke hjelpeinstanser har du hatt kontakt med i ungdomsårene?
  - o Fortalte du xxx om ditt ***kjønn/sekseuelle*** identitet?
  - o Ble du spurt om kjønn/sekseualitet?
  - o Hvordan opplevde du å bli møtt på kjønn/sekseualitet?
- Har du kunne snakke åpent om kjønn og seksualitet med hjelpeinstansene?
  - o Opplevde du å kunne være helt ærlig eller holdt du informasjon/tanker tilbake?

- Er det noe du skulle ønske hjelpeinstansen visste om kjønn/ seksualitet når du kom i kontakt med dem?
- I hvilken grad opplevde du at foreldrene dine var delaktige i den hjelpen som ble gitt? Var det du eller foreldrene dine som ønsket dette eller var det hjelpeapparatet som tok initiativ?
  - Hvordan opplevde du foreldrenes deltagelse?
- Ble det tatt initiativ til eller gjennomført samtaler med deg og foreldrene dine der kjønn og seksualitet var tema? Hvordan var det/hvordan tror du det ville vært?
  - Hva var/ville vært viktig for deg i en slik samtale?
- Kan du fortelle om en god og en dårlig erfaring med hvordan du er blitt møtt av hjelpeapparatet. Hva gjorde til god/dårlig?
- Hvilke råd vil du gi til voksne som jobber med barn og unge som bryter med kjønnsnormer?

Avslutning:

- Er det noe du ønsker å fortelle om som vi ikke har snakket om og som er viktig for deg?
- Informasjon om videre fremdrift, og invitasjon til å ta kontakt hvis det skulle være noe.

Vedlegg 3: Informasjonsskriv

Invitasjonsbrev – forespørsel om deltagelse i intervju

Dette er et spørsmål til deg om å delta i et forskningsprosjekt hvor formålet er å sette fokus på barn og ungdom som bryter med normer for kjønn og seksualitet, deres familier og hjelpeapparatet. I dette skrivet gir jeg deg informasjon om målene for prosjektet og hva deltagelse vil innebære for deg.

Formål

Jeg studerer master i sosialfag, retning familiebehandling ved Oslo Met. Jeg skal skrive en masteroppgave om hvordan familierapeuter kan hjelpe familier med barn og unge som bryter med normer for kjønn og seksualitet.

I tidligere forskning uttrykker en del ungdommer som bryter med normer for kjønn og seksualitet at de ofte blir misforstått av foreldre og hjelpeapparatet, noe som kan oppleves som ubehagelig og vondt. I masteroppgaven ønsker jeg å utforske hva barn og unge som bryter med kjønnsnormer opplever som god støtte fra familien, og hva som kan oppleves som utfordrende i familien. Jeg ønsker å utforske hvordan hjelpeapparatet kan hjelpe når det er vanskelig å være barn/ungdom i familien. Hva oppleves som god hjelp? Og hva slags kunnskap er det viktig at hjelpeapparatet har for at det oppleves som trygt og godt å snakke om hvordan en har det.

Hvem er ansvarlig for forskningsprosjektet?

OsloMet – Storbyuniversitetet

Hvorfor får du spørsmål om å delta?

Jeg ønsker å komme i kontakt med deg som er i alderen 18-30 år som opplever å bryte med samfunnets normer for kjønn og/eller seksualitet. Jeg ønsker å snakke med deg som har vært i kontakt med hjelpeapparat i din barne- og ungdomstid for å snakke om dine erfaringer og opplevelser. Da fokuset i masteroppgaven min er «barn og unge» ønsker jeg at vi skal kunne gå tilbake i tid og snakke sammen om de erfaringer du har gjort deg i møte med hjelpeapparatet frem til du fylte 18 år.

Jeg ønsker å snakke med deg om hvordan hjelpeapparatet kan bli bedre og tilby hjelp som oppleves som god. Ved å delta i intervju vil du være med på å øke kunnskap om barn og unge som bryter med kjønnsnormer fordi du med dine egne ord kan fortelle om hva som har vært viktig for deg i din oppvekst.

Hva innebærer det for deg å delta?

Hvis du ønsker å delta i prosjektet, innebærer det at vi finner et tidspunkt og et sted hvor du er komfortabel med å snakke med meg. Det vil da bli gjennomført et intervju som tar ca. 60 min. Jeg vil da stille deg en del spørsmål om dine erfaringer knyttet til hvordan det har vært for deg å bryte med normer for kjønn og seksualitet i din familie, samt hvordan du har opplevd kontakt med hjelpeapparatet. Hvis det er noen spørsmål du ikke ønsker å svare på under intervjuet så er det i orden å si «dette ønsker jeg ikke å svare på».

Under intervjuet vil jeg notere ned noen stikkord underveis. Men for å være sikker på at jeg husker det du forteller er jeg i behov av å ta lydopptak av samtalen. Det er kun jeg som vil ha tilgang til lydfilen og notatene. Det du forteller om under intervjuet behandles helt

konfidensielt. Lydfil slettes etter at jeg har transkribert samtalen. Den transkriberte samtalen vil bli anonymisert og vil ikke inneholde informasjon som kan knyttes til deg.

Det er frivillig å delta

Det er frivillig å delta i prosjektet. Hvis du velger å delta, kan du når som helst trekke samtykke tilbake uten å oppgi noen grunn. Alle opplysninger om deg vil da bli anonymisert. Det vil ikke ha noen negative konsekvenser for deg hvis du ikke vil delta eller senere velger å trekke deg.

Ditt personvern

Jeg vil bare bruke opplysningene om deg til formålene jeg har fortalt om i dette skrivet. Jeg behandler opplysningene konfidensielt og i samsvar med personvernregelverket. Det er kun jeg som vil høre på lydfilen. Navnet og kontaktopplysningene dine vil jeg erstatte med et fiktivt navn slik at du skal være trygg på at navnet ditt, bosted eller alderen din ikke kommer ut. Informasjonen du kommer med vil kun bli brukt i masteroppgaven.

Hva skjer med opplysningene dine når vi avslutter forskningsprosjektet?

Prosjektet skal etter planen avsluttes 15.05.2020. Lydfilen slettes etter at transkriberingen er gjennomført. Transkriberingen vil gjort kort tid etter at intervjuet er gjennomført.

Dine rettigheter

Så lenge du kan identifiseres i datamaterialet, har du rett til:

- innsyn i hvilke personopplysninger som er registrert om deg,
- å få rettet personopplysninger om deg,
- få slettet personopplysninger om deg,
- få utlevert en kopi av dine personopplysninger (dataportabilitet), og
- å sende klage til personvernombudet eller Datatilsynet om behandlingen av dine personopplysninger.

Hva gir oss rett til å behandle personopplysninger om deg?

Vi behandler opplysninger om deg basert på ditt samtykke.

På oppdrag fra OsloMet- Storbyuniversitet har NSD – Norsk senter for forskningsdata AS vurdert at behandlingen av personopplysninger i dette prosjektet er i samsvar med personvernregelverket.

Hvor kan jeg finne ut mer?

Hvis du har spørsmål til studien, eller ønsker å delta, ta kontakt med:

- Student: Eli Vestmoen, mail: s156863@oslomet.no

Du kan også ta kontakt med min veileder eller personvernombudet ved Oslo Met om du har spørsmål, eller ønsker å benytte deg av dine rettigheter:

- Veileder: Signe Ylvisaker mail: signe.ylvisaker@oslomet.no
- Personvernombud: Ingrid S. Jacobsen. Mail: personvernombud@oslomet.no

Med vennlig hilsen

Signe Ylvisaker
Veileder

Eli Vestmoen
Masterstudent

Samtykkeerklæring

Jeg har mottatt og forstått informasjon om prosjektet og har fått anledning til å stille spørsmål.
Jeg samtykker til:

å delta i intervju

Jeg samtykker til at mine opplysninger behandles frem til prosjektet er avsluttet, ca. Mai 2020

(Signert av prosjektdeltaker, dato)

HAR DU NOEN GANG FØLT DEG MISFORSTÅTT AV FORELDRE OG HJELPEAPPARAT?

Er du mellom 18-30 år og ønsker å delta på et forskningsprosjekt hvor formålet er å sette fokus på barn og ungdom som bryter med normer for kjønn og seksualitet og deres opplevelser med familie og hjelpeapparat?

I tidligere forskning på dette området uttrykker en del barn og unge at de ofte blir misforstått av foreldre og hjelpeapparatet, noe som kan oppleves som ubehagelig og vondt. Jeg ønsker å utforske hvordan hjelpeapparatet kan hjelpe når det er vanskelig å være barn og ungdom i familien. Hva oppleves som god hjelp? Hva slags kunnskap er det viktig at hjelpeapparatet har for at det oppleves som trygt og godt å snakke om hvordan en har det?

Hvis du ønsker mer informasjon om prosjektet se vedlagt informasjonsskriv eller ta kontakt.